

De lithomanen in Griekenland 3-18 mei 2005

Frédérique Harmsze

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Dinsdag 3 mei	4
Reis Amsterdam – Athene – Loutraki.....	4
Woensdag 4 mei	4
Kanaal van Korinthe.....	4
Opgraving Korinthe.....	5
Acrocorinth: bergtop met fort	8
Het eind van het kanaal van Korinthe.....	8
Donderdag 5 mei	9
Museum en opgraving: Isthmia	9
Angous Klooster van Koinemis	10
Epidauros	10
Myceense brug	12
Vrijdag 6 mei 2005	12
Mycene	12
Het heraion van Argos.....	14
Boottrip	15
Zaterdag 7 mei	15
Klooster zoodochos piyi.....	15
Tiryns	16
Tegea	16
Episcopi.....	17
Zondag 8 mei 2005.....	18
Mystras.....	18
Sparta	20
Maandag 9 mei	23
Serbitsas klooster	23
Monemvasia	24
Dinsdag 10 mei	25
Keadas	25
Messene.....	26
Woensdag 11 mei	30
Kasteel van Methoni.....	30
Niokastro.....	30
Staking	31
Pylos en zijn inktvis.....	31
Donderdag 12 mei.....	32
Nestor.....	32

Olympia.....	32
Vrijdag 13 mei.....	36
Patras	36
Brug.....	37
Naupaktos	37
Kustweg.....	38
Horeca	38
Zaterdag 14 mei	39
Delphi.....	39
Hosios Loukas ofwel Sint Lucas	40
Vlakte van Orchomenos	41
Athene	41
Zondag 15 mei.....	42
Theater van Dionysus en Odeion	42
Ariopagus	43
Romeins agora.....	43
Griekse agora.....	44
De stad.....	45
Algemeen	46
Bergen	46
Eten en drinken.....	46
Flora en fauna	46
Het weer	47
Pausanias	48
Grieks orthodoxe kerken	48
Latijnen in Griekenland	49
Steden.....	49
Bus.....	49
Grieks	50

Dinsdag 3 mei

Reis Amsterdam – Athene – Loutraki

We vliegen 's morgens op een beschaafde tijd van Amsterdam naar Athene. Dus we kunnen gewoon met de trein naar Schiphol. Maar in Amsterdam heerst dichte mist. Extra stimulans om naar Griekenland te gaan, maar natuurlijk vooral een complicerende factor. Wanneer we aankomen op Schiphol, zien we op de monitors dat alle vroege vluchten vertraagd zijn. Over onze vlucht zeggen ze niets, maar we vrezen het ergste.

En inderdaad, wij hebben ook een uur vertraging. Ze hadden daar nog niets over gezegd, omdat ze überhaupt nog geen vliegtuig hadden en dus niet wisten hoeveel vertraging het zou worden. Er is meer mis met de informatievoorziening, want we komen er maar toevallig achter dat we naar een andere gate moeten. Uiteindelijk vindt de KLM een vliegtuig voor ons en verloopt de vlucht verder voorspoedig.

In Athene wachten Jan en Loes ons op, met onze bus, plus chauffeur Kostas. Het vliegveld van Athene is nieuw en werkt prima: de bagage begint al binnen te komen wanneer wij belanden bij de band. Dit vliegveld hebben we te danken aan de Olympische spelen van 2004. Ook de ringweg rond Athene is een Olympisch uitvloeisel. Erg handig: we hebben helemaal geen last van het stadsverkeer wanneer we langs de stad naar de buurt van Korinthe rijden.

Omdat het hotel waar we zouden verblijven overboekt is, komen we terecht in een vijf-sterren Hotel Resort Poseidon in Loutraki. Losse rijtjes kamers in plaats van een groot gebouw en allerlei attracties. Met de meeste doen niets, maar van een paar hebben we wel plezier. Je kunt zowel in zee als in een zwembad zwemmen; en daar leveren ze ook badlakens voor. En vooral: ze bieden uitgebreide buffetten voor diner en ontbijt en een terrasje voor een glaasje ouzo.

Overnachting: Loutraki, Hotel resort Poseidon

Woensdag 4 mei

Kanaal van Korinthe

We zijn even uitgestapt voor een snelle blik op het kanaal van Korinthe. Dat is 25 meter breed op zeeniveau, 80 meter diep tot aan het waterniveau en dan nog eens 8 meter onder water. Het kanaal is voltooid 1893, naar voorbeeld van het Suezkanaal. Maar de eerste pogingen zijn van veel eerder. Nero heeft bijvoorbeeld in 67 na Chr. een gouden schep in de grond gestoken, als startsignaal. Veel verder is deze een poging niet gekomen, ook al had hij eerst een offer gebracht aan Poseidon.

Opgraving Korinthe

In 146 voor Christus is Korinthe met de grond gelijk gemaakt door de Romeinen. Korinthe was in opstand waren gekomen tijdens de derde Punische oorlog. Maar rond 50 v Chr. werd de stad nieuw leven in geblazen door Caesar, die daar een veteranenkolonie stichtte. Alle gebouwen zijn daarom Romeins.

Odeion en theater

Buiten de hekken van de opgraving liggen het theater en het odeion. Het theater kan je niet goed zien, maar er is ook niet zo veel meer van te zien dan wat losse stenen. Het odeion is in betere staat. De vorm van het gebouw en de tribunes staan er nog. Het dak dat er op gezeten heeft niet meer, maar dat is altijd zo, want dat was waarschijnlijk van hout.

Bron van Glaukè

De bron van Glaukè hoort bij het verhaal van Medea en Jason. Medea had Jason geholpen om het gulden vlies te krijgen. En ze had al een paar kinderen met hem. Dus ze was het er niet mee eens dat Jason met Glaukè wou trouwen. Daarom heeft ze Glaukè een vergiftigd bruidskleed gegeven. Toen Glaukè dat aantrok, vloog ze in brand. Om die brand te blussen sprong ze in deze bron. Vandaar.

Museum

Het Romeinse zaaltje

In het museum staat natuurlijk wat Korintisch aardewerk: aardewerk van lichte klei met zwarte figuren, dat vanaf de 8e eeuw werd gemaakt. De versiering bestaat bijvoorbeeld uit fabeldieren; niet de mythische taferelen die je op het klassieke rood-zwarte aardewerk aantreft. Dit aardewerk wereld naar de hele toenmalige wereld geëxporteerd, namelijk het middellandse zeegebied.

- Keizerstorso uit de tweede eeuw, met op zijn kuras een overwinningsafbeelding: tropaion (i.e. lege helm, harnas en scheenplaten), geflankeerd door een stel nikès.
- Een hele serie mozaïeken uit de 2e en 3e eeuw na chr.:
 - kleurige meander,
 - een herkauwende geit
 - een pastorale scène van een fluitspelende herder die wordt genegeerd door een stel koeien
 - Een medusahoofd, in een prachtig geometrisch patroon
- Captivi van de facade van de noord-basilica, waaronder een Parth. Die is herkenbaar, want hij draagt een broek en is dus een barbaar. Van dezelfde basilica hangt er ook een reliëf met de zon en de maan, dat oorspronkelijk tegen het plafond zat.
- Tuchè, ofwel Fortuna, uit de eerste eeuw, tempel E.
- Sacrofaag met de zeven van Thebe. Op de zijkant zie je Opheltes die wordt gewurgd door een slang, terwijl zijn moeder de zeven van Thebe de weg wees.

- Een fresco uit de binnenkant van een tombe uit de tijd van Augustus. Hij is alleen wel erg vaag.
- Dionisoskopje: een Romeinse kopie uit de tweede eeuw van een beeld Praxiteles. Op zijn hoofd zie je nog een hand, want op het totale beeld stond Dionisos in een dronken pose, leunend op een satyr. Jan en Loes doen het even voor.
- Tussen een stel votiefgeschenken zien we iets dat we niet begrijpen. Het heten likna en ziet eruit als een soort miniatuur poffertjespannen. Dat zoeken we op...

De binnenplaats

Het theater zelf is een onherkenbare ruïne, maar in het museum hangen wel mooie beelden en reliëfs uit de toneelmuur van dat theater, uit de tijd van Hadrianus (125-150 AD):

een gigantomachie waar niet zoveel meer van over is,

gevechten tussen de Grieken en de Amazones, herkenbaar aan hun schilden,

een stel werken van Heracles, waarvan met name het Caledonische everzwijn er goed op staat.

Daarnaast een mooi beeldje van Melope de muse van de tragedie, met een masker.

Aan en op de binnenplaats vinden we verder:

- Een beeld van Hermes ramdrager afkomstig van de agora, die er uit ziet als een soort proto-christus, met een schaap over zijn schouders.
- Een stele met Jupiter en Demeter (met granaatappel en korenaar) uit de eerste eeuw na Chr. maar wel in een archaïserende stijl.
- Een grafstele van een Romeinse legerofficier Valens Valerius met in zijn hand een wastafelboekje, bewijs dat hij kon lezen en schrijven.
- En dan ligt er het een aantal christelijke stukken:
- Een plaat met een tekst van Justinianus uit de trans-isthmische muur: ruim 6 kilometer muur van Hadrianus die de landengte afsloot.
- Een paradijselijke leeuw die plantjes eet.

Het oude zaaltje

In een apart zaaltje staan allerlei stukken van voor de Romeinse tijd, waaronder

- Terracotta dakrand met leeuwenkoppen; het is alleen niet duidelijk waar die vandaan komt.
- Sfinx grafstele uit 550 v. Chr.
- Krater met paard en chariot uit 1200 v.Chr. laat Helladisch oftewel uit de tijd van de Trojaanse oorlog.

Bij de ingang van het museum hangt hoog aan de muur nog een 'liefdetafel': een christelijke tafelachtige offeraltaar met uitstulpingen waar je je offergave annex votiefgeschenken op kon leggen. Dit kom je niet vaak tegen, maar er is er wel een in Syrië gesignaleerd

Kapitelen

Net buiten het museum staat een mooi overzicht van allerlei soorten kapitelen:

- Kapitelen met knielende menselijke figuren
- Chimaere kapitelen (uit de porticus van de agora): met leeuwenkopjes en een beetje loshangende vleugels; in de stoa liggen wat varianten daarvan.
- De reguliere dorische, ionische en korintische kapitelen die we overal zien
- Aeolische kapitelen, die we nog niet kennen; het is een beetje een tussenvorm tussen ionisch en korintisch
- Zuilbases met acanthusbladeren; een soort korinthische kapitelen maar dan onderaan de zuil.

Tempels

Over de tempels is eigenlijk niet zoveel bekend. Er zijn geen leesbare inscripties of verhelderende voorwerpen gevonden. Ze worden dan ook aangeduid met 'Tempel E' en dergelijke nietszeggende namen. Alleen de tempel van Apollo heeft een echte naam. Dat is ook de tempel waar de meeste zuilen overeind staan. Tempel E naast het museum heeft overigens wel mooie Korinthische kapitelen, en dat is natuurlijk wel passend hier in Korinthe.

Agora

Korinthe had een grote agora. Aan de oostkant liggen winkeltjes. Die steken in de tumenos (het voetstuk) van Tempel E. De zuilengalerij langs de winkeltjes zit vol met mooie kapitelen. En er ligt een dakbalk (denk we) waarin aan het uiteinde een erg leuk kopje uitgehakt is.

Aan de zuidkant van de agora liggen openbare gebouwen. Het bouleuterion, waar niet veel meer van over is dan een ovale muur en wat losse stenen die aangeven dat er bankjes hebben gestaan. Het nymphaeum daarnaast ziet er beter uit: marmeren beplating tegen het bassin en een mooi patroon in de stenen op de vloer. Ongeveer tegenover het bouleuterion staat de bēma, het podium waarvandaan het volk werd toegesproken.

Op de agora werden hardlooppwedstrijden gehouden. Aan de zijkant staat daarvoor een enorm 'scheidrechtspodium'. En aan de westkant van de agora zie je nog de startlijn: de putjes waar de atleten hun voeten in moesten zetten bij de start.

Fontein van Peirene

Aan de noordkant van de agora ligt de fontein van Peirene of Pirene. Je mag er jammergenoeg niet in, maar het is wel een interessant gebouw. Het is al heel lang een waterpunt bij de agora, maar de fontein is wel een paar keer rigoureuus verbouwd. Pausanias heeft de fontein in detail beschreven toen hij een soort grot-achtige nissen had en een simpele façade. Herodes Atticus heeft er vervolgens een uitgebreidere façade en zuilen voor gezet, plus beelden van onder andere zijn vrouw.

Volgens de overlevering komt het water van een bepaalde bron op de Acrocorinth, maar dat schijnt niet te kloppen. We hoorden overigens nog steeds ergens water lopen, ook al zagen we het niet meer in het bassin terecht komen.

Byzantijnse kerk

Naast de fontein van Peirene staat ineens een Byzantijns kerkje. Ik geloof dat het gewijd is aan Demetrios. Op zich is het niet zo gek om een kerkje tegen te komen in Korinthe, want Paulus heeft hier staan preken vanaf de bema.

We volgen de hoofdstraat naar de uitgang. Grappig is dat we langs de straat een soort ‘wissellijsten’ tegenkomen: marmeren passepartouts waar steeds een andere marmeren hoofd in kon worden geschoven. Efficiënte jongens die Romeinen.

Acrocorinth: bergtop met fort

Wanneer je in de buurt van Korinthe bent, kan je niet om de Acrocorinth heen (Akrokorinth, kies maar een spelling). Dat is een oude vulkaan met een karakteristieke top die je steeds in je uitzicht hebt. Toen we er dichterbij kwamen bleek de berg ook geel te zijn van de phlomis.

Het is het hoogste punt in de wijde omtrek, en hij ligt strategisch in de landengte van Korinthe. Dus het is niet verwonderlijk dat de berg sinds de oudheid is gefortificeerd. Er zijn stukken muur teruggevonden van achtereenvolgens de Romeinen, de Byzantijnen, de Franken, de Venetianen en de Turken.

Het resultaat is een imposant fort, van stevige muren, torens en poorten. Er staan nog een paar gebouwen: een kerkje, een moskee, cisternen. Maar het meest imposante is het uitzicht en de bloemenzee waar je doorheen loopt als je naar het hoogste punt klimt. We hebben trouwens heerlijk zitten picknicken onder een boom, naast een stel kannonnetjes.

We hebben ook even lopen zoeken naar de bron die de fontein van Peirene zou voeden. Maar we hebben niets gezien – we hadden waarschijnlijk de linkertop in plaats van de rechertop moeten beklimmen.

Het eind van het kanaal van Korinthe

Korinthe had twee havens, aan beide kanten van de landengte. Tussen de twee was in de oudheid een weg waarover ze schepen konden verslepen; dan hoefden ze niet om te varen. Aan de noord-westkant (Lecahaion) zie je nog overblijfselen van die weg, de diolkos, inclusief de sporen. Het lijst een beetje op de uitgesleten karresporen in het Romeinse plaveisel.

We hebben wel gezocht naar de oude kadestenen, maar die hebben we niet gevonden. Wel leuke bloemetjes trouwens. En we zien in deze haven een moderne curiositeit. Vanmorgen hebben we

op een brug over het kanaal gestaan, 80 meter boven de waterlijn. Maar bij de kust is de hoogte weg en is er daarom een bewegende brug. Het bijzonder is dat deze een brug die niet opgehesen maar neergelaten wordt: onder water. We zien in de verte een schip aankomen en blijven kijken om de brug in actie te zien.

Het cruiseschip Paloma uit Kingston perst zich tergend langzaam door het kanaal. Het past maar net. Ze zal zo langzaam moeten omdat het water anders niet weg kan. Daardoor staan wij wel een tijd te wachten. De brugwachter stuurt ons op wel van de brug af, maar pas wanneer we hem onder water hebben zien verdwijnen. Het is een vreemd gezicht, maar het werkt prima.

Overnachting: Loutraki, Hotel resort Poseidon

Donderdag 5 mei

Museum en opgraving: Isthmia

Museum

Het museumpje van Isthmia is klein maar wel interessant. We zien hier van alles over de spelen. Isthmia is namelijk een van de vier belangrijkste plaatsen waar ze spelen hielden. Bij deze spelen kreeg je als je won een krans en de eer, maar verder geen prijzengeld. In de 'periodos' (omloop dus) van vier jaar kon je alle spelen meemaken.

Olympia kennen we allemaal; daar kreeg de winnaar een olijfkrans. Maar daarnaast had je de Pythische spelen in Delphi (lauwerkrans), spelen in Nemea (een krans van wilde selderij, hoe dat er ook uit mag zien) en dus Isthmia (krans van dennentakken).

De Isthmische spelen vielen onder het beheer van Korinthe, behalve in 146 voor Christus, toen Korinthe met de grond gelijk gemaakt was door de Romeinen, omdat ze in opstand waren gekomen. In die tijd nam Nemea de Isthmische spelen over. Rond 50 v Chr. werd de stad nieuw leven in geblazen door Caesar, die daar een veteranenkolonie stichtte. Alle gebouwen zijn daarom Romeins.

In het museum hebben ze stèlè's van overwinnaars. Deze mannen hadden verschillende spelen meerder keren gewonnen, Niet alleen deze vier grote spelen, maar ook een hele serie zogenaamde 'themaspelen', waar je wel prijzen mee kon winnen.

Ze hebben nog een paar andere leuke dingen:

- Herkles worstelend met een leeuw
- Oude houten katrol en meubelstukken, die opgevist zijn uit de haven
- Een Erosje uitgesnede in ivoor

- Allerlei taferelen in opus sigilata: inlegwerk, met grotere stukken dan bij een regulier mozaïek, gevonden in zee, aan de kust. Een zeetafereel met inktvis, lotusbloemen, eenden, bootjes.

Opgraving

Het opgravingsterrein is niet zo groot. Wat daar opvalt is de Poseidontempel heeft een ongewoon lang en smal altaar. Er zitten groeven in; dat zijn sporen van een weg die ze in de middeleeuwen er dwars overheen gelegd hebben.

Het leukste is de startlijn van de renbaan; ze hebben daar op de overblijfselen een reconstructie gebouwd. Bij de startlijn staan alle deelnemers staan achter een hekje, totdat dat neerklapt. De hekjes worden ophoog gehouden met touwtjes; je ziet nog het putje waar de in zat die alle touwtjes in handen hield, om ze op hetzelfde moment los te laten.

Angous Klooster van Koinemis

Onderweg bezoeken we een nonnenklooster met een heel bijzonder kerkje: van binnen helemaal vol met fresco's. Wel erg donker, maar gelukkig doet de moeder overste het licht aan, zodat we in ieder geval een aantal fresco's bovenin goed kunnen zien.

Boven de deur het laatste oordeel. De lege troon in afwachting van Christus. Vanaf de voeten van Christus naar de mond van de hel loop een rode, vurige zondebaan. Achter de baan staan groepjes mensen die de hoofdzonden verbeelden. Midden onder de troon staat de weegschaal (tuchè). Linksonder de meest opvallende mensen die verlost zijn: de goede moordenaar, die als eerste die verlost is, en Maria en Abraham.

Overall staat een opschrift bij, dus als je maar voldoende tijd licht en verrekijkers hebt moet je toch alles kunnen duiden.

Je mag niet naar binnen in de kleding van de andere kunne. Gelukkig hangen er rokken die je over je broek kunt trekken. De nonnen zijn verder overigens erg gastvrij en bieden bezoekers loukoum en water aan.

Epidauros

Museum

Het museum is vrij klein en heeft als belangrijkste kenmerk dat ze bijna nergens informatie over geven. De enige bordjes die je ziet vermanen je dat je nergens aan mag komen. Gelukkig hebben ze, naast allerlei gipsafgietsels, wel een paar mooie stukken en toch enkele verhelderende diagrammen.

- Van de Artemistempel een stel nikè's als akrotheria en een dakrandfries met gargouilles in de vorm van honden- en everzwijnenkoppen.
- Dakrand vol vals kijkende leeuwen van de propylaeën.
- Het fries van de Asklepios tempel zit vol leeuwenkoppen.
- Het prototype van de corinthische zuil, met hele bescheiden acanthusbladeren.
- Plattegronden en reconstructietekeningen van de Thymele: de tholos van Asklepios, ofwel de ronde tempel gewijd aan Asklepios in zijn hoedanigheid van chtonische god (aardgod). Dat is niet gek, want Asklepios heeft zijn slang, het dier bij uitstek als je het hebt over de kracht van de aarde. Het heeft immers goed contact met de aarde omdat het heen pootjes heeft. De temple is rond – dat zijn heiligdommen voor chtonische goden meestal (we hebben ze onder andere zo gezien op Sicilië). Rond is een oudere vorm bij gebouwen dan vierkant, en dat klopt met het feit dat de chtonische goden zelf ook erg oud zijn.

Opgraving

Asklepios

Het complex omvat een vierkant en een ronde Asklepios tempel en een Artemis tempel. Apollo, de broer van Artemis, zou je hier ook verwachten, als helende god. Maar hij heeft alleen een heiligdom verderop, op de berg. Dat is wel ouder dan het complex waar we staan. Asklepios is de zoon van Apollo en zijn opvolger als het gaat om genezing.

Mythe van de geboorte van Asklepios luidt al volgt: Apollo heeft, geheel volgens de traditie van de Griekse goden, een sterfelijk meisje verleid. Maar die Coruna misdroeg zich, en een raaf vertelde dat aan Apollo. De raaf was toen nog wit, en Apollo heeft deze brenger van slecht nieuws letterlijk zwart gemaakt. Coruna heeft hij in brand gestoken. Uiteindelijk kreeg hij wel medelijden met het ongeboren kind: Asklepios. Die heeft hij wel gered.

Gymnasium annex hestiatorion

Het hestiatorion (3^e eeuw BC) heeft een dorische propylon en een peristylum met daaromheen kamers. Het gebouw is eerst geïnterpreteerd als gymnasium. Maar recent onderzoek suggereert dat het een hestiatorion is, voor rituele maaltijden ter ere van Asklepios. Er zijn namelijk aanligbedden, vuurplaatsen en etensresten gevonden. Het idee was dat de god bij die rituele maaltijden aanwezig was.

De Romeinen hebben in de 3^e eeuw AD er midden in een odeion gebouwd. De propyleën gebruikten ze als Hygia tempel.

De toestand van de opgraving

Ze zijn, met Europese gelden, bezig om een aantal van de belangrijke gebouwen te reconstrueren. De tholos van Asklepios onder andere. Die reconstructies zijn heel groot, heel wit en ze zien er eigenlijk heel onecht uit. Zeker als je ze ziet naast de overgroeide ruïnes van bijvoorbeeld de propylaeën en het kerkje dat daar buiten ligt.

Van het Byzantijnse kerkje is niet veel meer van over, maar hij lijkt een heel groot voorportaal te hebben gehad, ten opzichte van het koor. De renbaan ligt er overigens wel aardig bij: de baan is mooi aangeharkt, maar de tribunes zijn hoogstens op een paar plaatsen teruggelegd.

Theater

Het zwaartepunt van Epidaurus ligt duidelijk bij het theater. Dat is groot, goed bewaard en indrukwekkend. Er kunnen zo'n 14.000 man in. En de akoestiek is perfect. Wanneer iemand op het toneel staat voor te dragen of te zingen, hoor je alles prima, zelfs op de bovenste rij. En ja, ik ben naar boven geklommen om dat te controleren.

Het is een Grieks theater, en dus is het tegen de berg aan gebouwd. Het waren de Romeinen die met hun cement en hun ingenieurs talenten dergelijke grote gebouwen gewoon in het vrije veld konden opbouwen.

Myceense brug

Arkodiko: zo maar langs de kant van de weg staat een Myceense brug. Het is min of meer een boogbruggetje, opgetrokken van grote stenen, die zonder cement ertussen toch zo stevig zijn dat de brug de millennia heeft overleefd.

Overnachting in Tholo, hotel Minoa

Vrijdag 6 mei 2005

Mycene

Opgraving

Vanaf de weg ziet de opgraving van Mycene er heel dunnetjes uit. Maar dat komt vooral doordat de stad is opgetrokken uit lokale steen, die dus ook naadloos in de achtergrond wegvalt. Wanneer je er eenmaal bent. Blijkt het erg spectaculair te zijn. En ze hebben met EEG geld keurige voetpaden aangelegd en informatieborden neergezet, met een Engelse vertaling van de tekst, plattegronden en een paar reconstructietekeningen.

De stad dateert van ongeveer 1600 BC. En rond 1100 BC was het helemaal afgelopen. Het is niet bekend waarom de stad zo plotseling van de kaart geveegd is. Maar in diezelfde tijd zijn er meer beschavingen ten onder gegaan. Dit was het begin van de 'dark ages', waarin onbekende zeevolkeren de beschaafde wereld teisterden.

Agamemnon en co

Mycene is het meest bekend als de stad van Agamemnon. Een bezoek aan de opgraving heeft daardoor een mooie context van avontuur en tragiek. Enerzijds heb je de Trojaanse oorlog, waarin

Agamemnon als bevelhebber van het Griekse leger Helena, de vrouw van zijn broer Menelaos gaat terughalen. Dat hebben we allemaal gelezen in de Illias van Homerus.

Anderzijds schrijft onder andere Euripides hoe agamemnon na zijn terugkeer vermoord is door zijn vrouw Clytaemnestra en haar minnaar Aegistus. Waarop zijn kinderen, Elektra en Orestes, wraak nemen door Clytaemnestra en Aegistus op hun beurt weer te vermoorden. Deze tragedie is het gevolg van een vloek die is afgeroepen over hun voorvader Perseus.

Graven

Prominent in en om de stad zijn de graven. We hebben een paar soorten gezien;

1. Koepelgraven:

Grote conische kamers, die zijn ingegraven in de berg. Ze hebben metershoge toegangspoorten waarin enorme monolithen zijn verwerkt als sluitstenen. Om het gewicht van het dak en de laag aarde daarbovenop niet zomaar te laten rusten op die sluitsteen, hebben ze ontlastingsbogen gemaakt die het gewicht omleiden naar de deurposten. De graven die we ziejn hebben zijn vernoemd naar Atreus (1600 BC), Clythaemnestra (1300 BC) en Aegisthus. Maar er is geen enkele aanwijzing dat een van deze beroemdheden daar ook echt begraven is.

2. Schachtgraven

Metersdiepe schachten waarin meerdere lichamen werden begraven. De schachtgraven die we zien, zijn bekleed met stenen. Maar er zijn er ook met platen of gewoon aangestampte aarde als wanden.

De schachtgraven zijn verzameld in twee periboloi: grafcirkels A is binnen de muren terecht gekomen bij uitbreiding van de stad rond 1250 BC, grafcirkel B ligt buiten. Grafcirkel A bevat 6 koninklijke schachtgraven uit de 16e eeuw BC, die waren gemarkeerd met stenen stele's. Schliemann heeft het merendeel opgegraven; daarbij heeft hij uitgebreide goudschatten en andere grafgiften gevonden. Die liggen nu in het nationaal museum in Athene.

3. Kamergraven

We hebben geen kamergraven gezien in of om de stad. Maar ze zijn er wel. In het museum zien we een aantal grafgiften die gevonden zijn in kamergraven in de buurt.

Cyclopische muren en leeuwenpoort

De cyclopische muren en de leeuwenpoort zijn erg indrukwekkend. Ze zijn van 1250 v.Chr. De Myceners zijn meesters van de megaliethen. De muur bevat blokken van meters in doorsnede. Ze zijn niet regelmatig; het is immers zonde om zo'n grote steen stuk te hakken. Maar ze hebben wel deze grote stenen ingebed in een soort mozaïek, zodat de muur toch mooi aansluit. Het blok met de trotse leeuwinnen in de leeuwenpoort is ook een blok van meters.

Paleis bovenop de top.

Op de top van de heuvel ligt het paleis. Ze hebben met Europees geld de boel netjes opgeknapt en er een goed pad naartoe aangelegd. Het bestaat uit allerlei kamers, voor hoogwaardigheidsbekleders, waarschijnlijk wat tempels, opslag van goederen. Je kunt ze niet

goed onderscheiden, behalve het megaron met zijn karakteristieke indeling: een ronde haardplaats omringd door vier zuilen en aan de zijkant een plaats voor de troon.

Watervoorziening

Er is geen bron op de berg, maar de Myceners hebben wel gezorgd voor zekere watervoorziening. Naast de normale cisternes, hebben ze een ondergrondse gang gebouwd naar een bron buiten de muren. Die gang loopt 18 meter onder de grond, met trappen en bochten. We hebben maar een klein zaklantaarntje, dus we komen niet ver.

Museum

Het museum bij de opgraving is niet zo groot, maar het is wel nieuw en goed gevuld met aardige stukken die goed zijn toegelicht.

- Erg leuke anthropomorfe beelden en vazen, met hoofden, armpjes en gestyleerde lijven van beschilderde terracota (1200 BC, uit de tempel bij het paleis). Bij deze mannetjes horen ook een stel slangen.
- Nog opvallend levendig gekleurde fresco's van vrouwen met onder andere korenaren in hun hand (1200 BC, uit de tempel bij het paleis)
- Terracotta beestjes op 'poppenhuisformaat, met name runderen met mooie geometrische patronen op hun lichaam. Het leukst zijn ossen met een mannetje en een soort handvat: de os die voor de boer een ploeg voorttrekt.

Het heraiion van Argos

Halverwege een berg bij Argos lag een groot tempelcomplex gewijd aan Hera. Nu is daar een leuke low-profile opgraving, waar je gratis naar binnen mag (als je maar niet gaat picknicken, want dat is verboden) en waar verder geen bezoeker te bekennen is. Op dit terrein liggen de overblijfselen van twee Hera-tempels. Er is niet zo heel veel meer van over, maar je krijgt wel een indruk van het tempelcomplex.

De tempels vielen onder Argos, hoewel ze niet in Argos zelf liggen. Tussen de tempel en de stad ligt de vlakte van Argos. Daar heb je een mooi uitzicht over vanaf het Heriaion. Hier speelde zich de mythe van en Kleobis en Bitoon af.

Hun moeder was een Hera-priesteres. Toen die een keer niet bij de tempel kon komen vanuit Argos, omdat ze geen ossen voor haar wagen had, namen haar zoons de taak van de ossen over. Omdat ze hun moeder naar de tempel gesleept hadden, mocht moeder van Hera een wens doen. Ze vroeg ze te belonen met het beste wat ze kon gebeuren. Daarop kregen ze van Hera een gift waar wij in ieder geval niet zo blij van zouden worden: ze vielen in de tempel in slaap en werden nooit meer wakker.

Bovenaan de oudste tempel, uit de 6^e eeuw v.Chr. Toen die verwoest werd, hebben ze in 420 v.Chr een nieuwe, grotere tempel neergezet vlak onder de oude. Daarvoor moesten ze eerst een terras aanleggen. Bij deze tempel hoorde stoa's en ruimtes voor overleg over tempelzaken en degelijke.

Naast de oude tempel ligt een cisterne, herkenbaar aan zijn waterdichte pleisterlaag. Het water werd uit deze cisterne via een watertunnel naar de stoa van de nieuwe tempel geleid. De stoa aan de andere kant van de tempel ligt een stuk lager, op het volgende terras. Tja, het is niet zo eenvoudig om symmetrisch te bouwen tegen een berg op.

Boottrip

Het is aardig winderig, maar we gaan erop uit met een soort notarisbootje: een bootje voor een man of 20 met een dakje en een paar bankjes en verder niets. De schipper en zijn maat zijn waarschijnlijk gepensioneerde vissers die toeristentripjes organiseren als pensioen.

We varen langs de rots van de heilige apostelen, de rots van Assini met zijn karakteristieke aflopende vorm, en een stel andere eilandjes. In de zon ziet het stadje er prachtig blinkend uit. En het lentegroen op de eilandjes straalt je tegemoet.

Maar die wind vertaalt zich in een deining die we niet hadden verwacht in dit beschutte stukje Middellandse zee. In het baaitje bij het hotel wiebelt de boot gewoon een beetje, maar zodra we daar uit komen, begint de boot te rollen en te stampen dat het een lieve lust is. Voorin moet je af en toe uitwijken om de golven boegwater te ontwijken. Een beetje nat kan geen kwaad, maar ik wil natuurlijk niet te doorweekt raken. We draaien om voordat we buiten de beschutting van deze eilandenserie raken.

Wanneer we weer in rustig vaarwater zijn, trekken de mannen een kast open. Daar komen de wijn in limonadeflessen, het brood, de salade, de olijven, de tarama, door de schipper handgesmeerde broodjes. Verrassing! En dan doet hij de muziek aan en trekt ons mee de sirtaki in. Welkom in Griekenland...

Zaterdag 7 mei

Klooster zodochos piyi

Op de helling boven Nauplion ligt een Ayia Moni, een nonnenklooster uit 1149 gewijd aan de zodochos piyi. Er naast is een herabron, waar je volgens het verhaal Hera haar maagdelijkheid terugkreeg. Daar heb ik niks van gezien, maar er komt wel lekker fris water uit, dus we hebben onze flessen maar gevuld

- In het eerste kapelletje hangt een mozaïek met zodochos piyi (πηγη): een fons vitae.
- In de nieuwe kerk zitten uitgebreide fresco's van het leven van Garalampos en van diverse heiligen, waaronder de Samaritaanse.

- De oude kerk, met nonnen die ons groeten met “Christos anesti”
- Een mooi witgekalkt klooster

Tiryns

Tiryns was een van de steden die belangrijk waren ten tijde van de Trojaanse oorlog. Homerus noemt Tiryns in de Illias, in de scheepscatalogus waarin hij opsomt welke steden allemaal schepen leverden voor de Griekse vloot.

Op de heuvel ligt een paleis uit 1400 BC. Het bestaat uit een bovenburcht en een benedenburcht waar we niet in konden. We zien op een aan de bovenburcht:

- Toegangsweg tussen cyclopische muren en een megalithenpoort
- Megaron, waar je sporen ziet van de haard en de troon, netjes vooraf gegaan door voorportalen
- De fundamenten van een voor-myceens (helladisch) gebouw met een dikke, ronde muur.
- Een badkamer met een monilitische vloer. Aan de rand zitten gaten waar de marmerplaten van de muur in werden gezet. Aan de rand zie je de afvoer zitten.
- “Kazematten”: een gang naar de voorraadschuren
- Een vluchtroute annex uitvalsweg: een trap en een deurtje in de muur.
- Uitzicht over de vlakte naar de zee.

Tegea

Museum

Thegea heeft een klein museumpje, dat met name objecten uit de naburige Athene-tempel tentoonstelt. Twee zaaltjes, en een binnenplaats met stukken die nog geheim zijn: daar willen ze eerst zelf nog een publicatie aan wijden, voordat wij er foto's van mogen maken. We zien hier onder andere:

- Een sacrofaagrelief van Achilleus die op zijn strijdwagen het lichaam van Hektor rond de muren van Troje sleept. Van Hektor is niets te zien, behalve iets dat misschien zijn voet is. Maar je ziet wel duidelijk een Griek in een chariot voor een hoge muur. Dus laten we die maar Homerisch interpreteren
- Arcadische hermen. Reguliere hermen zijn bewegwijzeringspalen, met gaten voor houden bordjes en het hoofd van Hermes of iemand anders. Arcadische hermen hebben geen gaten voor bordjes. En het hoofd is geabstraheerd tot een punt. Er staat in het museum een tussenvorm, waarbij het hoofd gestyleerd is, maar nog wel herkenbaar als hoofd. Maar de meeste hebben alleen een punt. Of een rijtje van drie of meer punten
- Een stel meer dan levensgrote koppen van Asklepios: woest krullend haar en woest krullende baard.
- De onderdelen van de tempel van Athene die er liggen zijn nogal fragmentarisch: een Herkuleskop, die misschien afkomstig is van een timpaan. Een paar vrouwenvoeten. En een

paar eierlijsten, die wel extra rand ornamentale rand hebben, die we niet vaak gezien hebben: kimatia, ofwel golfjes, hoewel ik ze er meer uit vind zien als krokusjes.

- Een stele met een primitief ogend reliëf en de tekst "Hallo Bassus".
- Een leeuw uit 4^e eeuw BC

Athene tempel

Een beetje achteraf in het dorp ligt een tempel gewijd aan Athene Alia (een van de verschijningsvormen van Athene). Daar is alleen niet zo veel meer van over: de plattegrond van een klassieke tempel, met een cella, een porticus, een entree en een aditon achterin. En een aantal enorme zuiltrommels.

Op de opgraving moet je je fantasie gebruiken en de vondsten in het museum helpen daar maar weinig bij. Wat we weten van deze tempel hebben we van Pausanias. Zo vertelt hij bijvoorbeeld aan wie de tempel gewijd is; het godenbeeld is door Augustus al naar Rome gesleept.

Je kunt er zo naar toe, zonder een kaartje te kopen of ook maar iemand tegen te komen. Behalve misschien vogels en kikkers, die je in ieder geval hoort fluiten resp. kwaken. En tussen de zuilresten staan allerlei klapprozen en andere bloemen. Het is dus wel een ruïne, maar een best idyllische ruïne. Ook al begint het te regenen en lopen we een beetje te kleumen.

Episcopi

Kerk op een theater

In Episcopi stond een Grieks theater. Dat is teruggebracht tot een fundering, en in de 19e eeuw hebben ze daar een park omheen gelegd en een kerkje op gezet.

Dat kerkje is gewijd aan de Dormitio of Koimèsis van Maria, ofwel het overlijden van Maria. Er zitten uitgebreide fresco's in, die wel aardig aan het afbladderen zijn. Hierop is de geschiedenis van Maria afgebeeld, met een aantal elementen die wij in het westen niet kennen:

- De eerste stappen van Maria als kind
- Anna en Joachim liefkozen het kindje mMaria (kollokeia).
- De eerste verjaardag van Maria, waarbij vader Joachim en de priesters aanwezig zijn en moeder Anna achter een gordijntje meekijkt. Wanneer het kind een jaar oud is, heeft het de zuigelingensterfte overleefd en mag je pas echt vieren dat je een kind hebt.

Agora

In het park zie je nog de resten van de antieke stad die hoorde bij het theater. Maar daar zijn later weer een aantal kerkjes overheen gebouwd. Je mag daar niet bij komen, maar wanneer je goed over en door de hekken kijkt zie je wel iets van:

- Een grote basilica met een duidelijke ronde fundering van de absis.

- een paar stoa's
- (1) byzantijnse kerk Palaia Episkopi, op de plaats van de cavea van het oude theater (2).
- De oude stoai van de agora (3)
- Romeinse gebouwen (4)
- Een grote vroeg-christelijke kerk met drie schepen (5)
- Thermencomplex (6)
- Kamers met mozaïekvloeren (7)
- Een klein byzantijns kerkje (8)
- Een vroeg-christelijke kerk genaamd de Basilica van Thyrsos, naar de stichter
- Stukken Middel-Byzantijnse verdedigingswerken van nycli (10)

Vroegchristelijke mozaïeken

In een hoekje van het park liggen, in een huisje, een paar vroeg-christelijke mozaïeken. Je ziet er niet veel van, maar de wandeling door het park is wel lekker, ook al is het weer nattig.

Zondag 8 mei 2005

Mystras

Geschiedenis

Mystras (Μυστρας) is nu bijna niets: een dorpje van één straat met hoger op de berg een paar mooie ruïnes. Maar in de 14e-15e eeuw was het een heel belangrijke stad.

Guillaume Villehardouin wilde hier in 1249 het centrum maken van de Latijnse macht op de Peloponnesos. Daartoe bouwde hij een burcht op de bergkam. Die Latijnse overheersing was van korte duur, maar vervolgens schaarde toch de bevolking zich onder de sterke muren van de burcht. Het was daar toch veiliger in die tijden van anarchie en wisselende overheersers dan in de vlakte.

De Byzantijnen namen na hun overwinning op Villehardouin Mystras over, en ze bouwden een paleis vlak bij de burcht. Konstantinos XII Paleologos is zelfs 1449 hier tot keizer gekozen.

De kerk schaarde zich ook onder de bescherming van de burcht, met verscheidene kloosters en kerken. Deze concentratie van kerken en kloosters bracht ook mannen voort die een belangrijke rol speelde in de oosterse kerk en in de toenaderingspogingen tot en van de westerse kerk. Beide kerken zagen namelijk het gevaar van de oprukkende islamieten en hoopten samen sterk te staan. Maar ja, beide kerken vonden natuurlijk dat zij de enig juiste kerk was en dat de ander zich maar even moest aanpassen.

In 1460 is Mystras in Turkse handen gevallen en was de rol van de stad in iedere geval in de kerkgeschiedenis afgelopen.

Kerkjes

Nu zijn het vooral de ruines van deze kloosters en de bijbehorende kerken die de attractie van Mystras vormen.

- De Sofiakerk was de hofkerk van de paleizen; die liggen daar eigenlijk ook vlak onder.
 - Aan de buitenkant zijn met name de koepels en de dakrand versierd met geometrische vormen in baksteen versierd.
 - De kerk heeft zijn dak nog, maar hij is van binnen vrij licht. Daardoor zie je de vorm goed: de koepel, de zuilen, de nissen.
 - Fresco van de pantocrator
 - Op een zuil zit het monogram van Manuel Kantakouzenos, de eerste despoot
 - In een kapelletje zitten nog mooie fresco's van een marriageboorte en een afbeelding van mogelijk de goddelijke liturgie.
 - Ook bij deze kerk hoort een klooster. Zo ligt bijna voor het deur het refectorium, de eetzaal van de monniken. Daarvan staan alleen nog de muren.
- Nicholaaskerk, een post-byzantijnse kerk waar nog aardig wat fresco's te zien zijn
 - Scenes uit het leven van Sint Nicholaas: de bruidsschat voor de arme maagden, Nicholaas die bij Constantijn in een droom verschijnt om hem ervan te overtuigen een stel onschuldigen uit de gevangenis vrij te laten.
 - Werken van barmhartigheid, waarbij steeds Christus de rol van het 'slachtoffer' speelt. Hij heeft immers gezegd: "wat u de minste van u aandoet, dat doet u mij aan". Heel herkenbaar zijn: de dorstigen laven, de naakten kleden, de zieken verzorgen en de gevangenen bezoeken. Deze taferelen zijn aangevuld met een scène met Lazarus om duidelijk te maken wat er gebeurt als je niet barmhartig bent.
 - De oosterse kerkvaders, waaronder Dionysius de Ariopagiet, de "uitvinder" van de engelenkoren.
 - Een massascene met een heleboel heiligen die netjes op een rijtje staan rond Christus, waarvan we niet zo goed weten wat het is. Misschien een Nicholaasmis, maar we zien Nicholaas zelf nergens in het plaatje.
- Pantanassa. Kerk en klooster zijn nog in gebruik.
 - Jjuist wanneer we er zijn houden ze er een mis; dat doen ze een keer per maand. We komen net binnen als de mis is afgelopen en de priester iconostase bezig is om zijn gewaden uit te doen. Dat doet hij niet zomaar; dat hoort een ceremonie bij. Hij staat achter de iconostase, maar het gordijn is open, dus we kunnen hem zien. De congregatie staat dan al buiten koffie te drinken en gezellig te praten. De groet die je uitwisselt: "Christos anesti", ofwel Christus is opgestaan. Uiteindelijk hebben we net Pasen achter de rug. Panta-nassa betekent 'queen of all creations'.
 - Een serie actiescenes met martelaren, waaronder Spiridos rechtop in een glazen kist; een historische heilige die naar Korfu gehaald is.
 - Eolisch kapiteel (van onder acanthus, maar er komen andere bladeren bovenuit)
- Mitropolis (de aartsbisschoppelijke kerk, 1291) Demetrios

- Een relief op de vloer met een tweekoppige adelaar met per kop een keizerskroon en nog een kroon voor hen samen. Deze tweekoppige adelaar is het symbool van het Byzantijnse rijk en van de orthodoxe kerk. Hier is Konstantinos gekroond tot keizer
- Een zuil vol inscripties. Ze zijn alleen niet te lezen. En kapel met een afbeelding waarin het (dubbele) kruis van Lotharingen voorkomt; het zal alleen in deze regio wel geen kruis van Lotharingen zijn.
- Er zit een museumpje bij de kerk, maar dat gaf wel uitleg maar weinig objecten.

De despotenpaleizen staan in de steigers., dus die zien we alleen uit de verte, tussen de bloemen door.

Sparta

Museum

Het museum van Sparta is niet zo groot en niet zo spectaculair. Maar er hangen toch een paar interessante stukken.

Linksaf: Artemis Orthia en Pellana zaaltjes

- Terracotta kopieën van toneelmaskers voor processies en 'heilige dansen' en zo van het heiligdom van Artemis Orthia; we nemen aan dat de maskers die ze daadwerkelijk droegen van een lichter materiaal waren en dat dit votiefgeschenken zijn.
- Een hele serie platte loden votiefbeeldjes van beestjes en mannetjes van een paar centimeter. (7^e-3^e eeuw)
- Een terracotta galeischeepje (ook een votiefgeschenk) eind 1^e BC-begin 1^e AD
- Een paar aardige mozaïeken waar alleen helemaal geen informatie bij staat.
- Een leuke stele met iets als een jonge Herakles; tenminste, hij heeft een leeuwenhuid om.
- Een zaaltje met Myceens aardewerk uit Pellana Daar zitten een paar mooie voorbeelden bij van de spiralendecoratie die zo typisch myceens is. Onder andere een pot waarvan ze de smalle onderkant zo smal gemaakt hebben dat hij een houder nodig heeft om te blijven staan.

In de hal

- Een hele serie plakaten waarmee de winnaars van de Orthische spelen (onder andere zangwedstrijden ter ere van Artemis Orthia) hun overwinning opdragen aan de godin. De bronzen sikkels die ze gewonnen hebben is ingebed in de steen, waar ook de inscriptie op staat.

Rechtsaf: nieuwere mozaïeken en oudere reliëfs

- En een zaal vol mooie, vrij recent opgegraven mozaïeken uit Hellenistisch en Romeins Sparta:
 - Een medusahoofd omgeven door allerlei vegetatie (2^e helft 3^e AD),
 - Perseus die net bezig is medusa te onthoofden,
 - Achilles verkleed als meisje die zich verraadt door meer geïnteresseerd te zijn in een zwaard dan in juwelen,

- Een stel leeuwen die staan te drinken uit een bron.
- Een serie reliëfs die ofwel chtonische goden voorstellen (want er staat een slang bij), ofwel geheroïseerde doden. Omdat er geen tekst bij staat is er geen uitsluitel over te geven. Maar kennelijk waren deze afbeeldingen in die tijd heel normaal, want de exemplaren die hier staan verschillen maar weinig.
- Afbeeldingen van de Dioscuren (Castor en Pollux of Polydeukes, zoals hij hier heet), in diverse verschijningsvormen. Ik ken ze als jongens, die vaak een paard bij zich hebben. Op hun hoofd dragen ze een eierdop, zodat je duidelijk ziet dat het zonen zijn van Leda, die verleid is door Zeus in de vorm van een zwaan. Maar de dioscuren hebben ook veel abstractere verschijningsvormen: een slang, of samen als een dokana: een soort hekwerkje, dat op de een of andere manier de broederband representeert.
- Een borstbeeld van Leonidas. Hij draagt een (deels gereconstrueerde) helm met prachtige wangbeschermers. Ze zijn op verschillende plaatsen beschadigd of misschien onvoltooid, dus ze lijken verschillend. De rechterwang is duidelijk een ram. De linkerwang lijkt in eerste instantie een everzwijn, maar dat kan een ram zijn die wat optaters heeft gehad. (490 BC)
- Een stele uit de 4^e eeuw v.Chr. met Apollo als lierspeler en Artemis die een plengoffer brengt op de omphalos: de navel van de wereld. Naast de omphalos zitten nog de twee adelaars die Zeus ieder een kant op heeft gestuurd om te bepalen waar het middelpunt van de wereld is, namelijk daar we ze elkaar tegen kwamen na hun reis rond de wereld.
- Een stele uit de tempel van Athene Chalkioikos (6^e BC), met het reliëf van een priester en een inscriptie in spiegelschrift. Opvallend is dat die begint met een wau (geschreven als F), een letter die in het klassieke Grieks al niet meer gebruikt wordt.
- Beeld van Eileithyia, godin van de barensweeën, en dat zie je ook (3^e kwart 6^e eeuw)

Het museum sluit officieel al om 14u30, omdat het zondag is. Maar ze kijken niet op een kwartiertje. Toch zijn we zo tijdig uit het museum dat we wel even op een terrasjes kunnen gaan zitten voor een ijskoffie.

Heiligdom van Artemis Orthia

Een stukje verderop liggen de ruïnes van de tempel van Artemis Orthia. Artemis Orthia is een verschijningsvorm van Artemis die in Griekenland wel vaker voorkomt. Ze gaat over de vruchtbaarheid van de aarde. Hier was al een cultusplaats in de 7^e eeuw BC.

We kunnen niet op dat terrein komen, omdat ze net met herbiciden hebben gespoten. Maar vanaf de weg hebben we wel een goed overzicht; er is sowieso niet zoveel meer over van het heiligdom. Er liggen nog fundamenten van een tempel, die oorspronkelijk dateert van de 6^e eeuw v Chr.

Hier hielden ze nogal vreemde wedstrijden: ze geselden jongemannen. Dit is beschreven door Plutarchus. De winnaar was de jongeman die het het langste volhield. Waarschijnlijk is dit een soort mensenoffer, waarbij je niemand verliest maar waarbij wel mensenbloed vloeit; dat is altijd

goed voor vruchtbaarheid. De godin hield in de gaten of ze wel serieus geselden: de priesteres droeg een beeld van Artemis, en wanneer de geselaar de jongens te veel spaarde, dan werd het beeld zo zwaar dat de priesteres het bijna niet kon tillen.

De Romeinen zagen wel iets in deze bloederige wedstrijden. Zij genoten immers ook van gladiatorengevechten. Dus die hebben een theater gebouwd om die tempel (2^e eeuw AD). Je ziet de ronde fundering nog.

Het is overigens niet zo dat alles rond deze Artemis Orthia bloederig was. Ze hielden daar ook zangwedstrijden (we hebben de overwinningsplakaten in het museum gezien) en processies (waar de maskers uit het museum bij horen).

Niet ver hiervandaan ligt de rivier de Eurotes. We kruisen die nog wel een keer; er zit meer wier in dan water. Maar het is dus geen echt droog land.

Acropolis en theater

De acropolis van Sparta ligt in een soort park boven de stad. Je hebt daar een prachtig uitzicht over de bergen. Ze zijn tot 2407 meter hoog en hebben besneeuwde toppen, dus dat mag je wel bergen noemen.

Van de acropolis zelf zie je nog wat stukken muur, met enorme stenen. Later is er een kerk gebouwd, gewijd aan de heilige Nikon. Je ziet daarvan alleen nog de plattegrond en een paar muurtjes. Maar je ziet zo wel dat het een knots van een kerk is geweest, met meerdere voorportalen achter elkaar.

Tegen de heuvel aan ligt een Hellenistisch-Romeins theater. De bouw is begonnen in de 2^e eeuw BC. Later hebben de Romeinen het overgenomen. De tribunes zijn grotendeels verdwenen, maar de funderingen en muren van het toneel en de ruimtes daarachter staan er nog wel.

Het bijzondere aan dit theater is het een beweegbaar toneel: ze konden het hele toneel aan de kant schuiven wanneer ze bijeenkomsten hielden in het theater, waarvoor ze geen toneel maar wel extra zitruimte nodig hadden. Je ziet nog stenen balken met groeven waar het toneel overheen schoof of reed. En aan de zijkant van het theater is duidelijk de ruimte waar het toneel heen weggeschoven werd.

Op de zijmuur van de ruimte waar het toneel 'opgeborgen' kon worden, staan rijen met namen en data van magistraten die kennelijk iets gedaan hadden voor het theater. De meeste worden aangeduid met hun eigen naam en met de naam van hun vader in de genitivus. Het gekke is dat de tekst dwars door de versiering van de stenen heen loopt: ze hebben keurig in het midden van

de steen in een rechthoek de oppervlakte ruwer gemaakt. Je zou toch verwachten dat ze de oppervlak weer glad maken voordat ze erop gaan schrijven.

Leonidas

Langs de kant van de weg staat een modern beeld van Leonidas. Ze zijn uitgegaan van het borstbeeld in het museum en hebben hem lijf en ledenmaten teruggegeven. Uiteindelijk is Leonidas een Spartaanse held.

De slogan die onder het beeld gegraveerd is luidt: “Monon labe”, oftewel: “kom ze maar halen”. Dat zijn de gevleugelde woorden die Leonidas sprak toen de Perzische bevelhebber hem sommeerde zich over te geven en zijn wapens in te leveren.

Er staat ook nog bij in het nieuw Grieks dat de Spartanen trots op hem zijn of iets dergelijks, en een gedichtje van Solomos dat we zo niet kunnen ontcijferen.

Maandag 9 mei

Serbitsas klooster

Het Serbitsas klooster ligt bovenin de bergen. De weg omhoog is prachtig, omzoomd met olijfbomen, moerbeibomen en andere planten en wijds uitzichten. De chauffeur moet alleen wel hard werken om die grote bus door smalle dorpsstraatjes en snoeistijle haarspeldbochten te wringen.

Gastvrij

In het klooster worden we gastvrij onthaald door de nonnetjes. Ze leiden ons rond door de kerk, waarbij ze honderduit vertellen over het 400 jaar oude kerkgebouw, de 600 jarige plataan waar de klokken in hangen en het 800 jaar oude icoon, en alle borduurwerk waarmee ze alles hebben versierd. En wanneer we de fresco's niet snappen, raadplegen ze de theologicos en pakken ze het psalmenboek waar de teksten in blijken te staan.

De nonnetjes vertellen niet alleen van alles, maar ze serveren onder de plataan nog een lekker kopje Griekse koffie, met loukoum en taaitaai-achtige koeken, en water uit hun eigen bron “o dorstige kom tot mij en drinke”..

Kerk

In de kerk liggen een aantal iconen, waaronder het 800 jaar oude icoon. Daarvan zie je trouwens nog maar een klein stukje, want de rest is bedolven onder een zilveren aankleding en de zilveren en gouden sieraden die gelovigen waarschijnlijk geofferd hebben. De eerste icoon waar je tegenaan loopt is een opstanding van Christus, geschilderd in dit klooster.

De kerk zit, zoals de meeste van de kerkjes die we hier hebben gezien, van onder tot boven vol met fresco's. Naast de reguliere heilige, zitten er in de nartex een aantal interessante afbeeldingen:

- In de koepel zit Christus omgeven door licht; dat licht is weergegeven als een licht vierkant dat als achtergrond dient.
- In een rand om Christus zitten alle categorieën engelen: van gewone engelen en aartsengelen, die eruit zien als mensen met vleugels, via krachten en machten, tot tronen, serafijnen en cherubijnen. Die hebben geen lichaam, maar alleen vleugels. Ze lijken op vlammen, om aan te geven dat ze niet platcorporeel zijn zoals wij, maar bestaan uit licht.
- Daaronder zit de dierenriem
- In de hoeken zitten illustraties van psalm 148.
 - Bergen en dalen
 - Regen en sneeuw; daar staat ook een eenhoorn bij, maar die zal wel optioneel zijn
 - Allerlei monsters; tweekoppige draken en octopussen met mensenhoofden
 - Vogels van diverse pluimages.
- Boven de deur naar de kerk staan profeten, waaronder David.

Monemvasia

Monemvasia ligt op een eiland helemaal in het zuiden van de Peleponnesos. Het is slechts met een dam met het vaste land verbonden. Het is eigenlijk een grote 300 meter hoger rots, met daarop een burcht. En aan de voet van die rots ligt het stadje. Wanneer je over de dam aan komt rijden, strandt je bij de stadspoort. Die kan je alleen te voet passeren, omdat hij smal en bochtig is. Knap invasieleger dat hierdoor de stad veroverd.

De straatjes zijn smal en geplaveid met gladde hobbelkeien. De stad is zich wel erg bewust van haar pittoreskheid: er zitten heel veel toeristenwinkeltjes en restaurantjes. Dat heeft wel het voordeel dat we kunnen lunchen op een terras met prachtig uitzicht op enerzijds de zee en anderzijds de rots met de burcht. Griekse salade, taramasalata en een kruik wijn. Niks mis mee.

Kerk

De 'Christos Helkomenos' kerk is open en dat is uitzonderlijk; er is 's morgens een Maria-feest geweest. Er staat ook een draagbaar in het voorportaal van de kerk, waarop ze waarschijnlijk een icoon of beeld hebben rondgedragen in een processie. Het feest verder is helemaal afgelopen wanneer wij aankomen.

In de kerk bekijken we vooral het icoon van Christos helkomenos. Dit type afbeelding hebben we nergens anders gezien. Het is Christus die met gebonden handen afwacht tot hij meegesleept wordt naar het kruis. Helkomenos betekent 'hij die meegesleept wordt' of 'hij die zich mee laat slepen', om te onderstrepen dat hij zijn lot accepteert. Hij ziet er op de ikoon ook zo uit. We hebben in het westen wel 'Christus op de koude steen', waar hij geboeid zit te wachten op de kruisiging. Maar daar draagt hij alleen een lendendoek en hier heeft hij een prachtig gewaad aan.

Burcht

Zoals zo veel versterkte steden hier, is Monemvasia afwisselend Byzantijns, Frankisch (of algemener: Latijns), Venetiaans en Turks geweest. En al deze lieden hebben een steentje bijgedragen aan de burcht, die het eiland domineert. Om deze burcht te bereiken klimmen we naar boven via een pad dat slecht vindbaar is en bestaat uit spekgladde keien. Je moet er iets voor over hebben.

Er staan nog stevige muren, maar er is niet veel meer over dan een paar muurtjes van de gebouwen. Gebouwen die er uit springen zijn:

- Het poortgebouw bovenaan het pad. Er zitten houten deuren in, die verstevigd zijn met metaalbeslag.
- Een 'bronnenhuis': een gebouwtje met een mooi koepeldak en een prachtig uitzicht, waar waarschijnlijk het water uit de cisterne tevoorschijn kwam.
- Een cisterne uit de Venetiaanse tijd, waar nog een beetje water in zit. Dat zal wel regenwater zijn dat binnen is gekomen door de raampjes in het tongewelf; nu schijnt daardoor de zon naar binnen.
- Een Sofiakerk die we steeds uit de verte zien maar niet bezoeken; dit is het enige gebouw hierboven dat intact is.
- De ruïne van de Turkse citadel bovenop de top (die overigens is gebouwd op Byzantijnse fundamenten). Van het fort zelf is niet zoveel te zien, maar het uitzicht naar alle kanten is geweldig.

Naast oude stenen staan er vooral massa's bloemen en planten op de berg. En het uitzicht alleen al is de klim waard. Het is een feest van geuren en kleuren: de groene planten, de knalroze en gele bloemen, de rode daken van de stad en de belachelijk diepblauwe zee.

Dinsdag 10 mei

Keadas

Aan de rand van het huidige Tripi ligt de Keadas κεαδασ. Dat is de kloof waarin volgens de verhalen de Spartanen de babies achterlieten die niet aan hun eisen voldeden. Er komt een ijskoude lucht uit die kloof; het is ook meer een grot dan een ravijn, dus die lucht komt regelrecht uit het binnenste van de berg.

Het Taýgetus gebergte is hier sowieso erg dramatisch. We rijden verder over een weg langs afgronden, cliffs, tunneltjes en overhangende rotsen. Onderin zie je een wit spoor; het ziet er uit als kalkaanslag van de momenten waarop hier een beek door loopt. Mar tussen deze grimmige rotspartijen staan liefelijke bloesembomen en bloemen. Altijd leuk, die contrasten.

Messene

Geschiedenis

We hebben zelf gezien wat voor barrière het Taichtus gebergte vormt. Maar dat was voor de Spartanen geen belemmering. Ze trokken gewoon over deze bergen om oorlog te voeren met Messene (uitspraak: Messini), dat aan de andere kant ligt. De eerste oorlog was in 725 v. chr, de tweede rond 650 v. Chr. En tenslotte is Messene halverwege de 5^e eeuw definitief in handen gekomen van Sparta.

De uitkomst van deze oorlogen verbaast niemand. Sparta was namelijk in die tijd oppermachtig op de Peloponnesus, terwijl Messene eigenlijk alleen verzameling van dorpjes, die wel samenwerken maar geen gezamenlijke stadsmuur hadden. De Spartanen hebben na de verovering de Messeners uit elkaar gehaald, om de onder de duim te houden.

In de 4e eeuw v.Chr. kwam hier verandering in. Epaminondas, een grote krijgshoofd uit Thebe, heeft in Leuktra de Spartanen verslagen in 371 v.Chr. Dat was de eerste keer dat de Spartanen te land verslagen werden. Hij heeft toen het sluimerende verzet tegen Sparta gebundeld en een stuk van de Peloponnesus uit hun handen getrokken.

Epaminondas heeft de stad Messene tot een echte stad gemaakt. Je ziet ook dat de muren uit de 4^e eeuw zijn het zijn isodome muren met van die mooie geboss eerde blokken. Er is erg veel ruimte binnen de muren; de stadsmuren zijn 9 km lang. Ze waren natuurlijk Waarschijnlijk zijn ze zo verspreid blijven wonen als ze gewend waren uit hun dorpsstijd.

Toen de Romeinen kwamen hebben de Messeners zich niet verzet en ze zijn geen actief lid geweest van een Griekse stedenbond. Daarom is de stad nooit verwoest door de Romeinen en nog vrij intact. We zien stadsmuren, heiligdommen en sportruimten. Maar van de huizen is niet veel zichtbaar. Misschien zijn ze gewoon nog niet opgegraven.

In de 4^e eeuw, toen Messene een echte stad werd is het tot een zekere culturele bloei gekomen. De gebouwen zien er niet alleen goed uit, maar ze hebben ook een belangrijke beeldhouwer voorgebracht, Damophon. Die was ook buiten de stad beroemd; hij specialiseerde zich in enorme marmeren beelden van goden en helden. Hij heeft in ieder geval het godenbeeld gemaakt van de tempel van Despinis (= despoina = meesteres) in Lykosura. Dat beeld staat nu in het nationaal museum in Athene.

Messene: Museum

Aan de voet van het Ithomi gebergte ligt het oude Messini, waar het moderne Marfromati* overheen gebouwd is. Bij de opgraving is een museumpje dat weliswaar met drie zaaltjes vrij klein

is, maar dat we een aantal mooie beelden heeft en dat alles goed uitlegt. Hier zien we bijvoorbeeld:

- Een Romeinse, marmeren kopie van de bronzen speerwerper van Polykleitos. De pose van dit beeld is kanon geworden voor de ideale houding voor dit soort beelden: hij staat ontspannen met een been een beetje gebogen. De lijnen van de schouders en de heupen een tegengestelde hoek maken.
- Isis Pelegia in marmer. Dat is Isis van de open zee: een soort boegbeeld, als een beschermgodin van de zeelieden. Ze leunt naar voren en haar kleed waait in de wind.
- Artemis Laphria als jageres, afgebeeld net op het moment dat ze een pijl uit haar pijlenkoker wil pakken. Van die pijlenkoker is overigens geen spoor te bekennen.
- Een hekateion met Artemis in drie verschijningsvormen (3^e-2^e eeuw BC). Het bordje is niet scheutig met informatie en het beeld zelf is zwaar beschadigd. Maar we denken dat dit drie fasen van de maan uitbeeldt: volle maan, halve maan en nieuwe maan. Een hekateion gaat namelijk over de fasen van de maan, ook al is dat normaliter de godin van de maan, Hekate. De afgebeelde godin heeft echter een korte tuniek aan en dat is in principe de godin van de jacht.

Een van de beelden toont Artemis frontaal, met een fakkel in haar hand. Is dat de volle maan? De Artemis daarnaast heeft echter haar gezicht afgewend. Is dat de halve maan? De derde Artemis heeft helemaal geen gezicht, dus dat maakt het allemaal wat moeilijk.

- Een leeuw die een hert verscheurt
- Een duidelijke herme met kop, plaats voor bewegwijzeringsbordjes en een inscriptie.
- Marmeren beelden van de zoons van Asklepios: Machaon die zowel held (en dus vechtjas) als arts is. En een mooie jongeling met lange lokken.
- Een serie marmeren beelden van meisjes of priesteressen in jurken met allerlei mooie knoopconstructies, uit de nieuwe Artemistempel. De opstelling van deze beelden simuleert de manier waarop ze in de tempel stonden.

Messene: Opgraving

Theater

Van het theater is niet zo vreselijk veel meer over: een paar muren die eruit zien als versterkingen, de vorm van de tribunes in de helling, wat losse stenen van het toneel en de toneelmuur. De orchestra is een moerasje, met luid kwakende kikkers. Die duiken snel onder wanneer je probeert ze te fotograferen en hebben pas weer een grote mond wanneer je echt weg bent.

Fontein van Arsinoë

Het water waar de kikkers in rondkwaken komt van een bron die voor de Messeners werd ontsloten in het bronnenhuis van Arsinoë. Boven, in het moderne dorp, komt dat water ook al aan de oppervlakte in een fontein. Beneden, in de oude stad, werd het water opgespaard in een citerne in het bronnenhuis, en werd verder geleid naar waterbekkens. Opvallend is dat de zuilen van dit huis gedeeltelijk glad zijn en gedeeltelijk voorzien van canelures.

Tempel van Artemis Orthia

Artemis Orthia heeft een microtempeltje. Het kleine formaat valt des te meer op omdat het pal naast het enorme Asklepeion zit. Ook is het alleen nog een plattegrond. Maar je kan wel goed zien dat het een keurige standaardtype is: prostylos (de zuilen staan namelijk voor de cella in plaats van eromheen). In de cella zie je nog de sokkel van het godenbeeld en ervoor ligt nog iets van een altaar.

Aan de voorkant zit een hellinkje naar de ingang. Links en rechts daarvan staan stenen houders waar (eveneens stenen) votiefstele's gezet werden. En paar staan er nog steeds.

Tempel van Artemis Phosphoros (Artemiseion)

Naast het tempeltje van Artemis Orthia hebben de Messeners een nieuwe Artemis tempel gebouwd. Daarin stond het beeld van Artemis Phosphoros, omringd door beelden van priesteressen en sokkels met inscripties. Deze tempel is groter dan zijn voorganger, maar nog steeds vrij klein. Bij de ingang zie je nog een restant van de wijdingsstele, die met lood is vastgezet in de marmeren vloer (de stele is in een gat gezet en ze hebben lood in de kier gegoten).

Asklepeion

De grootste tempel is gewijd aan Asklepios. En misschien ook aan Messene, dochter van *, de personificatie van de stad. De stad was namelijk eigenlijk pas net als stad op de kaart gezet, dus daar konden ze wel wat extra aandacht aan besteden.

Om het asklepeion ligt een dubbele stoa, met daartussen winkeltjes. Om het middenveld zie je een leuke afwateringsgoot, met zinkputten waar de rommel in moest bezinken, en keurige afvoer naar buiten.

Ekklesiasterion en bouleuterion

Religieuze spelen en politieke vergaderingen hielden ze in het ekklesiasterion: een soort odeion bij de ingang van het Asklepeion. Voorin staat een rij vreemde half ronde, half gecaneleerde zuilen. Er staat ook nog een sokkel voor een ruitersstandbeeld.

Aan de andere kant van de ingang van het Asklepeion ligt het bouleuterion: de raadskamer. Dat is een vierkant zaaltje met banken langs de muren. De open ruimte daartussen wordt verstoord door vier zuilen. Zouden ze daar geen last van hebben gehad bij vergaderingen?

Gymnasium en stadion

In het stadion hielden de Grieken onder andere hardloepwedstrijden. Het is dan ook een langgerekte renbaan. De Romeinen hielden meer van vechten dan van hardlopen. Dus die hebben het stadion ingekort tot een gladiatoren arena.

Ze zijn bezig om de tribunes om het stadion te restaureren: er staat een hijsautootje dat de stenen banken op hun plaats teruglegt. Ze zijn zo'n beetje halverwege, dus je ziet goed wat een verbetering het oplevert. De Romeins notabelen konden natuurlijk niet op gewone bankjes zitten. Dus op de beste plekken aan de gladiatorenarena staan keurige stenen stoelen met leeuwenpoten en voldoende ruimte eromheen.

Langs het stadion ligt het gymnasium: een open gang voor sport. En daarnaast kamertjes voor massage en dergelijke, maar ook voor religie. Zo bevat het gymnasium een heiligdommetje voor Herakles en Hermes, typisch goden voor sportende jongemannen.

Aan het eind van het gymnasium staat een vreemd grafmonument. De sokkel is vierkant, maar de opbouw gaat over in een rond, smal toelopend dak. Tenminste, als we de 'plakken' brokstukken goed geïnterpreteerd hebben.

Thermen

Van de thermen is niet zo veel meer over. Maar je ziet nog wel de fundering van het caldarium: een ronde ruimte met restjes hypocaustum. Opvallend is dat de vloer van de thermen niet bestond uit mozaiek, maar uit stenen platen.

Tempel van Demeter

Naast de tempel van Artemis Orthia stond een oude tempel voor Demeter. Daar staan nog wat muren van, en je zit de opgang naar de tempel. Maar ze hebben er een afwateringskanaal dwars doorheen gelegd. Oeps.

Stadsmuur en poort

De muren die Epaminondas oorspronkelijk gebouwd heeft in de 3^e eeuw zijn nog goed te zien. Je ziet ze als een soort Chinese muur in de verte over de bergen lopen. En je kan ze van dichtbij bekijken bij een poort die een stuk buiten de opgraving ligt. Die poort is ook enorm: dikke muren, een megalith als deurpost. En er loopt gewoon en weg doorheen.

Buiten de muren liggen grafmonumenten. Een daarvan is zo groot dat het een tempel lijkt, Maar het was gewoon het graf van een welgestelde familie.

Golf van Navarino

Achter een serie eilandjes, met als grootste Sfakteria, ligt de Golf van Navarino. Daarin is de beroemde slag geleverd die een einde heeft gemaakt aan de Griekse vrijheidsoorlog. Op de toppen liggen ruïnes van kastelen, waaronder de Paleokastro en de Niokastro. De Turken hebben daar nog een laatste poging gedaan om de boel te versterken, maar het was te laat.

Overnachting: Methoni, Methoni Beach hotel

Woensdag 11 mei

Kasteel van Methoni

Pal naast ons hotel ligt de burcht van Methoni. Hij is begin 13^e eeuw gebouwd, in het kader van de kruistochten en de bijbehorende pogingen om het oostelijke middellandse zeegebied in Latijnse handen te krijgen. Net als alle kastelen in deze buurt is hij in handen geweest van de Venetianen, de Byzantijnen en de Turken.

- De Venetianen hebben hem gebouwd. Daarom zit er een aantal reliëfs van ‘San Marco leeuwen’ in de muur: een gevleugelde leeuw. Er zit er zelfs eentje in de buitenmuur, in het uitzicht vanaf de balkons van de helft van de groep.
- Toen de Turken de burcht innamen, hebben ze er hammams ingemaakt. Deze gebouwen hebben twee koepels; in de koepels zitten naast “raampjes” ook kleine ronde ventilatiegaten. Voor de verwarming zitten er buizen in de muur.
- De burcht heeft een dubbele buitenmuur, met een gang ertussen. Die wordt onderbroken door een poort. Naast die poort zit een rond doorkijkje. Is dat om te zien wie er aan komt, of om er een kanon door te laten schieten op de aanvaller die de hoofdboort is gepasseerd?
- Op het uiterste puntje, een rots tussen de baai en de open zee, staat een versterkte toren. Die is compleet met kantelen, een brede omgang waar kanonnen op kunnen staan, en een oprit naar die omgang, waarover je die kanonnen naar boven kon krijgen.
- De rots met de toren is via een brug met de rest van het kasteel verbonden. Naast die brug is een stel mannen bezig een elektriciteitskabel op de zeebodem te verankeren. Eentje staat in het water zandzakken op de kabel te manoeuvreren. De anderen staan op de kant te kijken en af en toe een zandzak in het water te plonzen.
- Zo’n burcht heeft natuurlijk cisternen nodig voor de watervoorraad. Een daarvan is nog goed zichtbaar. Er zit zelfs wat (regen)water in.
- De meeste gebouwen binnen de muur zijn verdwenen. In plaats daarvan groeien nu allerlei planten en bloemen, zoals kappertjes.

Niokastro

Bij de ingang van de baai van Navarino, aan de rand van Pylos, hebben de Turken in 1573 een burcht gebouwd. Aan de andere kant van de baai stond er al een; die werd omgedoopt tot paleokastro (het oude kasteel) en de nieuwe noemden ze neokastro of Niokastro, het nieuwe kasteel. De bouw van deze nieuwe burcht was een preventieve maatregel, die ze genomen hebben toen ze de slag bij Lepanto verloren hadden (1571). Om deze burcht is eigenlijk nooit gevochten.

Moskee

De Turken hebben een meteen in het kasteel een moskee gezet. Die is later omgebouwd tot kerk.

- Je ziet nog van die typisch ottomaanse mouqarne
- Van de minaret is alleen nog de basis over; de toren is verdwenen.

- De christenen hebben een voorgevel tegen het gebouw aanplakt, met een kruis erop. Het is wel aan restauratie toe; het kruis hangt op half elf.

Citadel

De citadel is een zwaar versterkte zeshoek van muren, met een binnenplaats. Op de muren heb je een heel brede omgang, die je bereikt via trappen of via een brede oprit, waarlangs je zware spullen omhoog kunt slepen. Daarnaast zitten er ook bastions, waarop de verdedigers alle ruimte hadden, ook voor hun kanonnen

Museum

De Fransen hebben ook nog in dit kasteel gezeten, als een van de geallieerden die vochten tegen de Turken in de vrijheidsoorlog. Ze hebben toen in de 'Maison barakken' (genoemd naar de generaal die toen de leiding had) gerenoveerd (1828). Hierin is nu een museum.

In dat museum is de privé-collectie van Puaux tentoongesteld. Die bestaat uit oude landkaarten en etsen over de vrijheidsoorlog: portretten, strategische schetsen van de vloot in de baai van Navarino. Maar ook een Engelse spotprent over de Elgin marbles.

Staking

We willen het paleis van koning Nestor bezoeken, maar dan is het dicht vanwege een staking. In principe is het zelfs een algemene staking, hoewel we er verder niets van merken. De reden is dat ze een vrije dag willen. Dit jaar valt namelijk het Grieks orthodoxe Pasen op 1 mei. Daardoor wordt ze de vrije dag van 1 mei door de neus geboord. De mensen willen dat ze dan een andere dag vrij krijgen. En wanneer de regering daar niet op ingaat nemen ze gewoon die vrije dag door te staken. Tja, misschien moeten wij dat ook maar gaan doen wanneer 5 mei weer met hemelvaart samenvalt.

We kunnen wel de tholos bij het paleis zien, want die zit niet achter een hek. Dit is zo'n koepelgraf als in Mycene. Het is nog aardig intact, met dak en al.

Pylos en zijn inktvis

Pylos is een aardig havenstadje. In de haven liggen een paar vrij grote schepen, maar echt grootsteeds is het niet. Het is wel vrij toeristisch. We willen in de haven lunchen, maar daar staat een aantal bussen met hongerige toeristen. Gelukkig ging de grootste massa net weg.

Ons doel is verse inktvis te eten en daarin zijn we goed geslaagd. Lekker hoor.

- Kalamaraki: gefrituurde kleine inktvisjes, plakjes en tentakeltjes
- Chtopodi scharras: gegrild lijf en tentakels van een grote oktopus, oftewel achtpotige (oktopodi).

Donderdag 12 mei

Nestor

Paleis

Het paleis van Nestor dateert uit de 16^e eeuw v.chr. Volgens Homerus ligt het in Pylos. Nou ligt het in Epano Englianos, bij Chora. Het moderne Pylos een kilometer of 15 verderop, maar het zal wel kloppen. Hier is een archief van kleintabletten gevonden. Dat ging vooral over administratieve zaken, zoals voorraadbeheer

Het is paleis heeft stenen fundamenteën, waarop ze het gebouw hebben opgetrokken in mud brick en hout. Je ziet de plattegrond van het paleis, tegen de achtergrond van een mooi uitzicht naar de baai, en een aantal leuke details:

- Op weg naar de troonzaal kom je eerst door twee propylaeën, dan een hof, dan weer een tussenvertrek en dan pas de troonzaal. Bij iedere doorgang zijn nog 'sokkels' waar wachtposten stonden.
- De pilaren waren van hout; daar is dus niets meer van over. Maar je ziet wel de keurig afgewerkte gaten in de grond waar de pilaren in stonden.
- Het megaron is typisch voor die tijd, maar ook voor latere zalen. Letterlijk is het een grote kamer, maar we noemen het hier maar de troonzaal)
 - in het midden een ronde haard. De rand van de haard is nog versierd met zwarte driehoekjes.
 - De haard is omgeven door vier pilaren. Tenminste, door vier paalgaten waar pilaren in gezeten hebben.
 - Aan de rechterkant stond de troon; het fundament zie je nog. Naast de troon loopt een gootje dat plengoffers van de koning afvoert. Dat heb ik nog nooit eerder gezien.
- De koningin had haar eigen vertrekken aan de rechterkant van het paleis, waaronder
 - Haar eigen megaron.
 - Een badkamer met een bad dat nog prachtig beschilderd is met spiralen.
- Aan de achterkant van het paleis ligt een aantal voorraadkamers: oliemagazijnen waar de voorraadpotten (pythoi) nog in de grond zitten.

Olympia

Het oude Olympia ligt tussen de rivier de Alphios en de zijarm Kadeos. Eigenlijk lopen die rivieren dwars over de opgraving. Een deel is daarom weggespoeld. Maar de rest is bedolven onder de modder en zo wel bewaard gebleven. De meeste gebouwen liggen op de altis.

Ethomologisch: alsos = woud

Olympia was geen stad maar een heiligdom. De Olympische spelen waren in de Griekse tijd ook gewijd aan Hera (dames) en aan Zeus (heren). In de Romeinse tijd raakten ze dat religieuze karakter al kwijt.

Olympia: Museum

Het museum bij de opgraving is prachtig. Het gebouw is nieuw, er staan erg mooie stukken en die zijn goed aangelicht en er hangen uitgebreide informatieborden in Grieks, Engels en Duits. Wat een weelde...

Prehistorisch en archaisch

- Votiefgeschenken uit de geometrische periode van het altaar van Zeus (9^e – 7^e eeuw v.Chr): een kudde bronzen paardjes, en een aantal kleimannetjes (en een enkelvrouwtje) van de altis
- Een grote bronzen sfinxkop, waar de vleugels los aangezet zijn.
- Een serie griffoenenkoppen die op de rand van ketels zaten (7^e eeuw BC). Die doen wat orientals aan, en dat klopt. In de 2^e eeuw v. Chr. waren de Grieken gecharmeerd van de orientaliserende stijl.
- Cycladen Bronzen relief 580 BC: clytaemnestra vermoord door Orestes
- Stierenkop 4^e kwart 8^e eeuw
- In het kader van die interesse in het oosten heeft een Griekse kunstenaar Assyrische (neohettitische) bronzen platen uit de 8^e eeuw v. Chr. hergebruikt om een Grieks beeld te bekleden. (opgegraven in het stadion)
- Bronzen beslag voor schilden, in de vorm van Gorgonenhoofden: 1^e helft 6^e eeuw
- Een hele verzameling helmen en scheenbeschermers.
- Een enorme terracotta schijf die als acroterion op de * tempel gezeten heeft.

Terracotta

- Beschilderde terracotta dakranden en andere decoratieve elementen van de schathuizen (foto Gelans, 2^e helft 6^e eeuw). De belangrijkste steden uit Magna Grecia hadden prestigieuze schathuizen op de altis. Onder andere Selinunte op Sicilië. Maar vreemd genoeg was onder andere Athene juist niet vertegenwoordigd.
- Terracotta beelden om de tempels te versieren. Deze zijn gemaakt op een houten skelet, bedekt met de ruwe vorm in grove klei en afgewerkt met hele fijne klei. Ze zijn beschilderd en bij een aantal beelden zit de verf er nog goed op.
 - Zeus rooft Ganymedes. Hij houdt hem als een soort pop vast. Dit beeld heeft niet meer zoveel kleur, maar de vorm is wel intact (begin 5^e eeuw)
 - Een satyr en een maenade hebben wel nog alle kleur, maar het zijn slechts brokstukken. (2^e helft 6^e eeuw, van het schathuis van Selinunte)

Brons

- Bronzen stomram-punt siciliaans, 5^e eeuw
- Twee leeuwen die een hert verscheuren 480 BC

- Paard van een strijdswagen vroeg 5^e eeuw BC, uit Argos

Marmeren beelden

- Nike van Paeonius: votief van de Messeniërs en de Naupaktiërs voor hun overwinning op Sparta 421 BC.
- Hermes van Praxiteles. 340 v.Chr.
- Van de tempel van Zeus (ca. 450 BC): Kapot door een aardbeving, maar met een paar mooie stukken.
 - Oosttimpaan: De centauren vallen de lapithenvrouwen aan. Een paar vrouwen verstoppen zich (oost)
 - Westtimpaan; Wagenrennen-tweekamp tussen Eunomaos en Pelops
 - Metopen van de pronaos en opisthodomos: de werken van Herakles
- Romeinse portretten, neergezet door Herodes Atticus (160 AD):
 - De familie van Herodes Atticus uit het nympheum.
 - Deze familieportretten werden aangevuld met een mooie stier met een stichtingsinscriptie over Regilla, Herodes' vrouw. .
 - Keizer Hadrianus, met een mooi borstkuras.

Laat romeins en Byzantijns

- Glaswerk. Waaronder een grote verbluffend intacte kan en een mooi gekleurd potje.
- IJzeren gebruiksvoorwerpen en instrumenten, zoals een eenvoudige ploeg.

Olympia Opgraving

Het probleem met de grote opgravingen hier is dat ze niet gewoon de hele dat open zijn. Olympia is toch een serieuze trekpleister zou je denken, maar het terrein gaat om 15u al dicht. En dat menen ze echt. Ze beginnen je ruim van te voren met fluitjes het hek uit te blazen. Wee je gebeente als je even de verkeerde kant op loopt. De mannen met de fluitjes slaan helemaal op titl.

Tempel van Hera (ca. 600 BC)

De tempel van Hera is een van de oudste van Olympia. De eerste versie had nog houten zuilen. Nu is het een reguliere peripteros met rondom Dorische stenen zuilen, een opisthodomos achterin (een soort opslagruimte), en een pronaos voorin.

In de zuilen zitten een soort vitrines. Daarin zaten afbeeldingen van winnaressen. Bij de heraverering hoorden namelijk olympische wedstrijden voor vrouwen.

Metroon

Naast een tempel gewijd aan Hera, had Olympia ook een tempel gewijd aan de moedergodin Kybele of Rhea. Dit Metroon (van μητρειν) is na de opkomst van het patriarchaat omgedoopt tot een tempel voor de vergoddelijkte Romeinse keizers. Van het gebouw is overigens niet veel meer dan de plattegrond over.

Nympaeum van Herodes Atticus

Herodes Atticus heeft op allerlei plaatsen fonteinen laten aanleggen. In Olympia staat een wel heel uitgebreid nymphaeum. Er is niet zo veel meer van over, maar afgezien van de bijbehorende beelden die in het museum staan, zie je de vorm goed terug in het terrein: nissen waar die beelden in stonden. Er liggen ook nog waterbekkens met leuke leeuwenkopjes als decoratie.

Apsidale woning

Tegenover het nymphaeum van herodes atticus ligt, op een lager niveau, nog een muur van een vroeg Helladisch gebouw (2150-2000 BC). Dat heeft een ronde achterkant en heet daarom 'apsidaal'.

Schathuizen

Achter het metroon lagen de schathuizen van de belangrijkste steden van Magna Grecia. Je ziet alleen nog wat plattegronden hiervan.

Stadion en zanes

Het stadion is een renbaan. Voor een priesteres van Demeter was er een zetel. En aan de andere kant waren er nog een paar zetels voor notabelen. Maar de rest zat gewoon op de heuvel.

Langs de straat naar de ingang van het stadion staan 16 sokkels van zanes: bronzen zeusbeelden. Die zijn betaald uit de boetes van atleten die vals hadden gespeeld of zich laf hadden gedragen. Ze moesten de beelden niet alleen betalen, maar ze werden ook nog eens te kijk gezet, met hun stad, in de inscripties op de sokkels.

Tempel van Zeus (470-456 BC)

De tempel van Zeus was enorm. Je kan nog op het stylobaat klimmen en tussen de zuilen doorlopen. Er staan er een paar overeind, maar je ziet ook duidelijk dat de meeste zijn omgevallen tijdens aardbevingen: alle zuilentrommels liggen op een rijtje waar ze zijn neergekomen...

Schuin voor de tempel zie je nog de sokkel van de Nike van P*. Naast de tempel lag een altaar; dat was zelfs ouder dan de tempel. In de tijd van Pausanias was de berg as 7 meter hoog. Maar die ligt er niet meer.

Leonidaion

Achter de Zeustempel lag een soort "5-sterrenhotel" voor belangrijke bezoekers van het heiligdom. Hadrianus heeft dat na een brand gerenoveerd. Je ziet de mooi gevormde waterpartij die daarbij is aangelegd.

Werkplaats van Phidias

Volgens de traditie ligt hier ook de werkplaats waar Phidias het enorme Zeusbeeld gemaakt heeft. Hier is overigens weinig bewijs voor. Het gebouw is later omgebouwd tot een vroeg-christelijk kerkje.

Er liggen nog een paar inscripties van 'anagnoostes': voorlezers. Dat waren mannen die als beroep het evangelie voorlezen in de kerk. De mooi bewerkte koorafsluiting ziet er nog goed uit.

Palaestra en gymnasium

Natuurlijk zijn er ook een palaestra (3^e eeuw BC), dat nog mooi omzoomd is met zuilen, en het gymnasium.

Overnachting: Olympia

Vrijdag 13 mei

Patras

Sint Andreas kerk

In Patras staat een grote nieuwe Sint Andreas kerk. Die is gebouwd in 1972 door de kolonels. Daar bewaren ze stukken van het Andreaskruis en een stuk van een schedel van Andreas (en van de twee, want de andere ligt in Schotland...).

De kerk is zeer rijk versierd:

Smeedwerk deuren en ramen

Houtsnijwerk aan alle meubilair

Een mozaïek van de moeder gods met daarachter Patras boven het altaar.

Driewerf heilig boven de deur: serafijnen (hexipteruxes) met bordjes in de hand, waarop kennelijk 'hagios, hagios, hagios' staat, in de vorm A G O S (met de klok mee).

Christus in limbo, waar niet alleen de deur verpletterd is en het hang en sluitwerk uit elkaar gespat is, maar waar ook nog eens een stel engelen het hang en sluitwerk verder verfrommelen.

Demeterbron

Naast de Andreskerk zit half onder de grond de Demeterbron. Die 'heidense' bron is vrolijk gekerstend. Dat geven ze zelf ook aan met het opschrift boven de deur: "Feilloos was dit water van demeter ooit tegen ziekten waar Andreas aan het kruis genageld patras beschermt". En beneden staat ook nog psalm 148, vers 2, over het hijgend hert.

De stad

Ik kan de stad Patras met geen mogelijkheid mooi noemen. Maar levendig en pittoresk is het wel.

Op weg van de Andreaskerk naar het museum kom je eerst door een straat met vooral veel brommeronderdelenwinkels. Rommelige kleine winkeltjes annex garages die waarschijnlijk wel aan de behoeften van de Grieken voldoen – die rijden rond op hopen brommers en in barrels.

Meer naar het stadscentrum wordt het ineens een stuk chiquer. We belanden in de merkkleding en er zijn ook andere meer presentabele winkels. Maar het ziet er toch allemaal rommelig uit. Er hangen posters over 1 mei – 11 mei. Dat gaat waarschijnlijk over die staking, waar we in Pylos tegenaan liepen.

Museum

Het museum van patras is klein, gratis en voorzien van een serie nogal onoogelijke potjes en vaasjes die we al eerder gezien hebben en waar ook weinig informatie over gegeven wordt. Ze bestrijken wel een flinke periode: 8000 BC tot 4^e eeuw AD

Maar dan kom je ineens bij een paar vitrinekasten met een prachtige goudschat. Die komt uit een paar graven waarin mensen volgehangen met gouden sieraden lagen.

Gouden ketting met leeuwenkopjessluiting

Oorbellen in de vorm van in detail uitgewerkte duifjes, en een stel in de vorm van gevleugelde eroten

Een soort gouden sjerp met een reliëf van iemand die een stier offert; ik noem het maar een sjerp omdat hij volgens de foto en de reconstructietekening dwars over de borst van de eigenaar lag.

Lauwerkransen van bladgoud die ze op hun hoofden hadden

Glaswerk:

glas in lood-achtig raam in rozet vorm

kerstballen

vogeltjes

Brug

Om vanuit Patras op het 'vasteland' te komen, moest je vroeger een pont nemen. Sinds kort ligt er echter een brug. Een pont is weliswaar schattig, maar een brug is wel veel sneller. En het is nog een mooie brug ook: een hangbrug in een aantal etappes, die hangt rijen witte kabels.

Naupaktos

Naupaktos is een havenstadje met een erg pittoresk haventje. Het is bekender als Lepanto, van de slag van Lepanto: een vreselijke zeeslag waarin in 16^e eeuw de Turken zijn verslagen door de geallieerden, onder leiding van de Venetiaan Andrea Dorea.

Het stadje zit klem tussen de zee en een berg. Dus het bestaat uit twee straten; eentje heen en eentje terug. Het fort begint op de berg en loopt door tot in zee. We hebben zitten picknicken op de muren boven zee.

Daar staat een beeld van Georgios Anemogiannes, een kapitein die in de Griekse vrijheidsoorlog (1821) zijn schip de 'De Vrijheid' in brand stak en op de Turken afstuurde. Op de sokkel staat de nieuw Griekse vertaling van klassieke dichtregels over hoe glorieus het is om te sterven voor het vaderland, dat oorspronkelijk is geschreven om het moreel van de Spartanen op te vijzelen. Er staat ook een beeld van Miguel Cervantes (van Don Quichote), die als avonturier deelnam aan deze veldslag en daarbij zijn linkerhand verloor.

Kustweg

De kustweg van Patras naar Delphi (of eigenlijk Itea, dat daaronder aan de kust ligt) biedt een prachtig uitzicht over de Golf van Korinthe, de Peloponnesus aan de overkant, allerlei eilandjes ertussen en Dorade-kwekerijen.

Langs de kant van de weg staan mooie bolle struikjes in groenen en roden: Euforbia dendroides. En ineens een bauxietmijnen: dagbouw waarin de halve berg is opengebrouwen. Mooi rood, dat wel, maar wel een schok na al dat liefelijke natuurschoon.

We rijden op het Parnassusgebergte af. Daar op de toppen zien we donkere wolken hangen, maar die blijven daar gelukkig hangen. Delphi ligt aardig hoog tegen de Parnassus aangeplakt. De parallelle hoofdstraten zijn met trappen aan elkaar verbonden. En vanaf het oude Delphi tot aan de kust strekken zich olijfgaarden uit. Die waren allemaal van Apollo, of in ieder geval van zijn heiligdom.

Horeca

Ons hotel zit ook tegen de berg geplakt. Je komt binnen op wat bijna de bovenste verdieping blijkt te zijn. We hebben een kamer met balkon, compleet met prachtig uitzicht. Jammergenoeg hebben we ook een douche die niet uit te zetten is. Dus we moeten wachten tot er een loodgieter komt met grote tangen.

We eten deze keer buiten de deur, omdat het hotel geen eigen restaurant heeft. Ze sturen ons naar Epikouras. Daar kunnen we niet op het balkon zitten, want daar hebben al allerlei andere groepen een claim op. We krijgen lekkere mezze-achtige voorafjes en aardige yoghurt met honing toe, maar tussendoor generieke kip met pasta. Tja, welkom in de toeristensector.

Overnachting: Delphi

Zaterdag 14 mei

Delphi

Museum

We zijn nu duidelijk bij de toeristische trekpleisters beland. In het museum van Delphi laveren we tussen de groepen door

- Wagenmenner 5^e eeuw v.Chr, met een reconstructietekening met een paar stukjes brons
- Prehistorische en Myceense aardewerk en bronswerk.
 - Deze griffioenen en sirenen (kop en vleugels) als in Olympia
 - Bronzen “januskop”: orientaliserend dubbelkopje dat ook op een ketelrand zat
 - Bronzen kouros met een ‘daedalisch’ kapsel (620 v.Chr.): in laagjes.
- Beelden van de schathuizen
 - Enorme sfinx van de zuil van het schathuis van Naxos.
 - Van het schathuis van Siphnos een fries met de gigantomachie (noord) en van de trojaanse oorlog (oost), waarbij aan de ene kant krijgers elkaar de hersens inslaan en aan de andere kant de goden zitten toe te kijken.
- Schatten uit de 6^e eeuw
 - Hoofd van Apollo van ivoor, met ingelegde ogen en een verguld zilveren kapsel. Het hoofd is overigens zwart, omdat het verbrand is geweest.
 - Meer dan levensgrote holle stier, gesmeed uit zilver.
 - Argonauten reliëfje in uitgesneden uit been (570 v.chr)
 - Bloem in goud, Egyptische invloed
- Archaïsche beelden
 - Veel meer dan levensgrote Kleobis en Bitoon (vroeg 6^e eeuw v.chr, uit Archos)
 - Metope van de monopteros van Sykonion met de dioscuren en hun neefjes die een inval doen in Attica en een kudde runderen te stelen.
 - Bronsjes waar niet bij staat wat het is, maar we denken dat het was:
 - Odysseus verstopt onder een ram om te ontsnappen aan de cycloop. Dit maakt deel uit van de decoratie van een vroeg-archaïsche tripod.
 - Herakles en het everzwijn over zijn schouder
 - Koning Eurystheus die zich heeft verstopt in een pot toen Herakles aankwam met de Nemeïsche leeuw.
- Kylix met beschilderd met Apollo 480 BC
- Een serie rennende vrouwen van de Athena Pronaia tempel (4^e eeuw)
- Metopen van het schathuis van de Atheners met Herakles en Theseus 510-480 BC, maar die zijn erg versleten.
- Een bronzen slangenkop met echt een tongetje; een votiefgeschenk 1^e helft 5^e eeuw.
- Onderdelen van een 13 meter hoge zuil, een cadeau van de Atheners 330 BC:

- Acanthus bladeren waar de zuil uit groeit. De zuiltrommels die daar op passen staan alleen op de reconstructietekening
- Een danseressen als een soort karyaten
- Bovenop denken ze dat onderop de omphalos stond
- Een serie atletenbeelden, die allemaal leden van dezelfde sportieve Tessalische familie van Daochus de 2^e voorstellen:
 - Een broer was meervoudig kampioen pankration (een mix van boxen en worstelen); het beeld is geïdealiseerd dus hij heeft geen bloemkooloren
 - Een mooi slanke broer die deed aan hardlopen
 - Een nazaat, Sisyphos die het leger in was gegaan. Die draagt chlamis, en zichtbaar geen onderbroek daaronder....
- Antinoos met gaatjes in zijn hoofd voor een bronzen lauwerkrans.
- Bronzen parfumblander (thymiatherion) van een juffrouw in een peplos (460 BC).

Buiten bij de ingang ligt een beetje achteraf een Romeins mozaïek met beesten, zoals kamelen, zebra's en allerlei vogels.

Opgraving

- Beneden tholos en een gymnasium
- Aan het begin van de heilige weg, nog buiten de tumenos in een oud Romeins agoraatje waar later een kerk in hebben gebouwd.
- Schathuis van de Atheners met pal daarvoor de rots van de Sybille
- Daarnaast lopen de cyclopische muren. Die zijn volgezet met kleine lettertjes: magistraten en andere mensen die iets belangrijks hebben gedaan voor de stad
- Volgens een opschrift hadden de inwoners van Chios het recht om als eerste het orakel raad te plegen: promantei. Dat recht hadden ze ongetwijfeld gekregen omdat ze het Apollo-altaar hadden gefinancierd.
- De hoofdtempel is de tempel van Apollo. Dat is een grote tempel met een stel dorische zuilen die weer overeind staan.
- Boven de Apollotempel ligt een theater.
- En achter het theater kan je flink omhoog naar het stadion. Bij de ingang van het stadion heeft Herodes Atticus een triomfboog neergezet. Daar zijn alleen een paar pijlers van over.
- Watergoot die netjes de hoek om geleid wordt tot in het Asklepieion, maar die tempel hebben we niet duidelijk gezien.

Hosios Loukas ofwel Sint Lucas

Een mannenklooster met een kerk die eigenlijk meer een museum is. De grootste kerk is het Katholikon voor de gelovigen. Die zit vol mozaïeken. Daarnaast is een iets soberdere kapel voor de monniken. Een mooi bezoek. Maar grigora, grigora (snel, snel), want de hele kerk gaat dicht. Om 14u worden we eruit gegooid.

nartex

- Voetwassing
- Petrus, Paulus, en de evangelisten
- Kosmas de Etholier, dat is een andere cosmas dan die van damiano.
- Chrisus pantocrator
- Anastasis, waarin Chrisus Adam en Eva uit het vagevuur haalt; hij houdt ze vast bij hun pols: de 'levensader'.

In de kerk zelf

- Doop in de jordaan, met de riviergod in het water
- Kerst en degelijke
- In de koepel zit pinksteren
- In de koepel moeder met kind
- Een ikoon van Johannes de dooper, die ze hier Johannis prodromos noemen (de voorloper), met zowel zijn hoofd op een schotel als een 'nieuw' hoofd op zijn nek; daarbij ook een weergave van 'de bijl staat aan de wortel van de boom'. Ofwel: het oude joodse geloof wordt afgekapt aan de wortel *
- In een donker kapelletje ligt Hosios Loukas zelf.
- Jacobus als o aldephotheos = de broer van god

In de aparte kapel voor de monniken

- Ikoon van Garalampos (Haralambos), met zijn naam kunstzinnig maar onleesbaar in een anagram

Vlakte van Orchomenos

We rijden door het de vlakte van Orchomenos. Homeros heeft Orchomenos genoemd in zijn scheepscatalogus. Dit was het Kopaida meer. Het is drooggelegd in de Myceense tijd. De Myceners hebben het water afgevoerd via kanalen en een tunnel die ze hadden uitgehakt naar diepe gaten.

De vlakte is weer ondergelopen toen de Thebeërs in hun oorlog tegen de inwoners van Orchomenos de afvoer blokkeerden. In de 19^e eeuw is de vlakte nog eens drooggelegd.

Athene

Athene is een enorme stad: in totaal bijna 4 miljoen inwoners. Dus we rijden een tijd door de stad voor we bij ons hotel in het centrum zijn. Echt mooi is het niet, maar wel leuk. De uithangborden zijn al een genoeg op zich; hoe vaak zie je bill boards over een κοφι μπρεια.

.

Ons hotel Astor heeft een dakterras en een restaurant met panorama-ramen op de 10^e verdieping. Van daaruit bewonderen we de akropolis liggen, terwijl de schemering valt en de lichtjes aangaan.

Zondag 15 mei

De meesten van onze groep vliegen vandaag terug. Wij blijven nog een paar dagen in Athene, want ik ken deze stad nog helemaal niet. En ik kan toch ook niet twee weken in Griekenland rondlopen en helemaal niets van Athene bezoeken.

Theater van Dionysus en Odeion

Onder de akropolis lag onder andere een heiligdom van Dionysos. Maar er is weinig van over. Volgens de plattegrond staan er onder andere allerlei choregische momumenten. Die zijn opgericht door de producten van theaterstukken die de theaterwedstrijden hadden gewonnen.

Theater

In dit theater zijn de stukken alle grote Griekse tragedieschrijvers opgevoerd: Aeschylus, Sophokles, Euripides. Dat deden ze in wedstrijdverband.

De tribune staan er nog. Voor de notalebelen staan er mooie stoelen, met rugleuningen en opschriften. De priester voor Dionysos Eleuterios had een extra mooie stoel met leeuwenpoten middenvoor.

Relief in de muur van de proscene uit het leven van Dionysos zijn leuk. Ze zijn alleen allemaal onthoofd door de bema die er Romeinen er bovenop hebben gemonteerd.

Grot van Trasilos

In een grot boven het theater stond het choregische monument van Trasilus: een portiek met zuilen, een architraaf. Dit is hergebruikt als Maria-kapel. Hier gingen moeders kaarsen branden voor hun zieke kinderen; die kaarsen waren zo lang als het kind zelf. En in 1827 is het door de Turken kapot geschoten.

Peripathos

Je kan om de akropolis heenlopen via een peripathos halverwege de berg. De theatertribunes gingen verder na het pad.

Stoa

De stoa van Eumenes (uit pergamon; 2^e eeuw BC) is ook niet veel meer van over. In de tweede eeuw AD verbond deze zuilengallerij het oude theater met het nieuwe odeion dat Herodes Atticus had laten bouwen.

Asklepieion

Tussen de peripathos en de berg zit een Asklepieion. Dat kwam pas goed op gang door de pestepidemie van 429 waarin ook Pericles het leven verloor.

- Een piepklein tempeltje. Dat is door de herulen verwoest, maar weer opgebouwd als kerkje.
- Dubbele Dorische stoa, waar de zieken moeten gaan liggen 'incumberen', in de hoop dat ze via een droom door Asklepios genezen zouden worden.
- Kathagogeion in een ioninsche stoa als gastenverblijf

Bronsgieterij

Er was een bronsgieterij. Daarvan zie je alleen een ovaal in het hoge gras. Het lag hier handig, want er was genoeg water. Ze ving het water in de Byzantijnse tijd op in cisternes; daar is nog wel wat van over.

Ariopagus

Naast de akropolis-rots ligt de rots waar ze recht spraken en, volgens het verhaal, ter dood veroordeelden meteen van de rots gooiden. Nu ziet er niet meer uit alsof je dood zou vallen, maar er is het een en ander ingestort. Het blijft een gevaarlijke rots, want hij is hartstikke glad. Dat is dus uitkijken als je eroverheen klautert.

Romeins agora

De romeinse agora is gesticht toen de oorspronkelijke griekse agora zo vol kwam te staan met grote gebouwen dat er geen ruimte meer was om handel te drijven.

- Toren van de winden: een achtkantige toren met reliefs van de 8 windrichtingen. In de toren zat een waterklok. Hij heet daarom ook wel het horologion hij is in de 1^e eeuw BC gebouwd door de Syrische astronoom Andronicus van Cyrrhus
Vanuit het noorden, met de klok mee:
 - Boreas (blaast op zijn tritonschelp, maar daar zie je niks meer van),
 - Kaikias, die hagel uit zijn schild strooit,
 - Appeliotes, de warme oostenwind, die vruchten in zijn mantel draagt.
 - Euros, ZO met wolken en regenflarden
 - Notos, zuidenwind met een waterkruik
 - Lips ZW woestijnwind die het hek van een schip schijnt vast te houden
 - Zephyrus milde westenwind, jongeling in een doorkijkbloes met bloemen
 - Skiron droge NW, baardige man met een kruik, maar die houdt hij ondersteboven.
- Propylaeen, met daarachter een gebouw waarvan men dacht dat het het agoranomion (bureau van de marktopzichters) was, maar daar is men op teruggekomen.
- Porticus, met daarin een nymphaeum. En er lag een leuke sarcofaag met stierenkoppen die nu erg in het graan liggen
- Poort: Athene Archegetes
- Moskee uit de Turkse tijd: Fethiye Cami, de overwinningsmoskee
- Medresse behorend bij de Moskee, net buiten de poort van het opgravingsterrein.

Griekse agora

Opgraving

- Je loop op het terrein van de Griekse agora meteen tegen het kerkje voor de heilige apostelen aan. Dat heeft een soort kufisch schrift in baksteen in de gevel. In de nartex zitten fresco's maar die komen uit een andere kerk.
- Serie stoa's van tientallen meters lang. Daarvan staan wat muurtjes overeind
- Afvoerkanaal
- Tholos waar de voorzitters van 10 stammen omstebeurt de stadsadministratie verzorgden. Ze aten en sliepen daar ook, om alles goed te bewaken. Ze bewaarden daar onder andere de officiële maten en gewichten, waar nu het een en ander van in het stoa-museum ligt.
- Naast de tholos liggen de fundamenten van het oude en het nieuwe bouleterion
- Daarnaast het metroon, met de stadsarchieven.
- Een beeldenrij met eponieme helden achter een hekje (legendarische Attische helden, waaronder Ajax). Dat zie je goed in de reconstructie die ze daar gemaakt hebben.
- Tempel van Apollo Patroos: apollo als stamvader van de ioniers.
- De Hefaïstostempel domineert de agora; je ziet hem ook van heinde en ver. Dit is, met Agrigento, de best bewaarde Griekse tempel ter wereld (449 BC). Hij is zo goed bewaard omdat hij is gebruikt als kerk voor Sint Joris; een krijgshaftige heilige, omdat men toen dacht dat de tempel voor Theseus was.
- De staatsgevangenis is nu een muurtje en een bordje in het hoge gras, maar het is wel historische grond. Want hier heeft Socrates gevangen gezeten.
- Paleis van keizer theodosius de 2^e met zuilen in de vorm van giganten: mannen met vissenstaarten. Het was oorspronkelijk een odeion, dat was verwoest door de herulen. Ze noemen het nu een gymnasium, maar dat was het niet.

Stoa museum

De stoa van Attalus is herbouwd met geld van Rockefeller; hier zit nu een museum in, Van neolithisch tot byzantijns.

- Herme met Dionysus op zijn hoofd (een kapotte romeinse kopie)
- Myceense kylix 1400 BC
- Pyxis met paarden op de deksel 725 BC uit het graf van een vrouw, die waarschijnlijk aristocratisch was en daarom die paarden kreeg.
- Model van een setje graanschuren 850 BC
- Parfumfles in de vorm van atleet en een lint in zijn haar bindt; behalve dat het lint verdwenen is 540 BC
- Ostraka met naam van Themistokles 482 BC: scherven waarin de volksvertegenwoordiging de naam krasten van de leider die ze in ballingschap wilden sturen voor 10 jaar.
- Klepsidra: zandloper maar dan met water, die de spreektijd in het gerechtsgebouw en de volksvertegenwoordiging afmat.

- Kleroteria: een soort loterijmachine om juryleden aan te wijzen (2^e eeuw BC): in de gaten staken bronzen naamplaatjes. Via een sleuf gooiden ze witte en zwarte knikkers in het apparaat. De rij waar de witte knikkers vielen was aan de beurt.
- Ivoren kopietje van het beeld van Apollo Lykeios dat niet meer bestaat.

De stad

Odos Ermou begint als een griebus en eindigt als een chique winkelstraat, met merkkleding en dure horloges. Halvewege staat middenop ineens een 11^e eeuwse kerkje: kapmikareia (genaamd naar de sponsors: de inzamelaars van de hard-belasting)

De kathedraal (Mitropolios) is erg lelijk. Het is een donker 19^e eeuwse gevaarte, dat zowel binnen als buiten helemaal in de steigers staat.

Algemeen

Bergen

Akrokorith, akronafplio: iedere zich zelf respecterende stad heeft een akropolis en die heeft dus een specifiekere naam dan alleen 'hoge stad', namelijk het hoge korinthe dan wel het hoge Nafplion.

Profeet Elias heeft overal bergen. Tenminste, op allerlei plaatsen heb je een 'Berg van de profeet Elias': boven Sparta, boven Tolos, boven Mycene. Dit zijn allemaal opvallende toppen. Maar hij is niet de enige heilige met een berg: de berg van Pylos heet de Haios Nikolados.

We zien opvallend veel besneeuwde toppen: in de buurt van Korinthe en Sparta bijvoorbeeld. Dat zijn bergen van boven de 2000 meter. Ik wist niet dat ze zulke hoge bergen hadden op de Peloponnesos. Vanuit het vliegtuig zagen we ook dat soort serieuze bergen in noord Griekenland; daar had ik ze wel verwacht.

Eten en drinken

De Grieken maken heel aardige wijn; huiswijn is steeds prima. In de hotels hebben ze van die buffetten. Met name de koude delen daarvan zijn interessant: dolmas, tzatziki, tarama, salade met zeespuijs, kappertjes, tomaten die echt naar tomaten smaken. Bij de hoofdgerechten vind je tussen de generieke vlees, groente en spaghetti bolognese ook lekkere vis, gevulde aubergines, moussaka. En de toetjes doen het hem ook wel. Met name de baklava. En ze hebben ook lekk er fruit.

Voor de lunch slaan we bij een supermarkt dingen in als brood, kaas, tomaten en yoghurt. Daarmee kunnen we lekker onder een boom gaan zitten picknicken.

Loukoum oftewel Turks fruit, maar dan Grieks, Baklava, de aubergine puree die in het midden oosten baba ganoudj heet, griekse koffie is dezelfde koffie met bezincksel als de Turkse variant.

Grieken zijn een koffieminnend volk. Naast de Griekse koffie en de bekende cappuccino en espresso die ze plaatselijk wel serveren, drinken ze veel ijskoffie: frappe of chiquere varianten zoals cappuccino freddo. Dat is natuurlijk wel zo lekker in dit warme klimaat.

Flora

Het is volop lente en het hele land is groen. Overal staan bloemen. Het lijkt alsof er langs de kant van de weg en bijvoorbeeld in Delphi overal gele brem staat, maar dat is bezemkruid (spartium). De Acrocorinth zag geel van de phlomis (brandkruid): een bloem die specifiek Grieks is en dan

alleen nog in een zeer korte periode in de lente bloeit. Daar tussendoor staan klaprozen en een soort fluitekruid. Op de rotsen groeit een paarse 'rotscampanula'.

Ruïnes zijn goede plaatsen voor bloemen. In het kasteel van Methoni zien we mooie grote gele hoornpapavers en bloeiende kappertjes. In het ruïneuze kerkje in Epidaurus staat juffertje in 't groen (nigella) en bremraap (orobanche). De grote takken van de tondelvenkel (finuculum) maken een opvallend deel uit van het landschap in onder andere Mystras en Monemvasia. In Mystras duikt overal ook het roze op van de sporenbloem.

Ik ben in Messene door een volgegroeid veld aan het struinen geweest om een foto te maken van een subtiele maar eigenlijk erg mooie plant: smyrnium perfoliatum. Perforliatum, want de steel groeit midden door de bladeren. Bij de monding van het kanaal van Korinthe de typische zeeplant lamsoor, met een soort samengestelde wit-blauwe bloemetjes. Daar groeide ook echium (slangenkruid).

De sinaasappelbomen staan in bloei. Boomgaarden hangen vol met olijven en met sinaasappels. Op een paar plaatsen zien we kralenbomen (Melia asederach), waarin zowel bloemen als 'kralen' hangen. En dan staan er overal donkergroene dennen en cypressen. We zien ook Aralkaria: een boom met een soort naalden die recht overeind staan die ik ook in Tunesië heb gezien. Tussendoor liggen velden met watermeloenen (Karpousi). ** Bij Zoodochoos Piyi: Mispel. In Turkije en bij de Turkse groentenboer in de Javastraat hebben we iets soortgelijks gezien en gegeten onder de naam Mus Mula. Judasboom in Episcopi.

Fauna

De fauna is minder overvloedig. We zien niet zo veel vogels. Wel aardig wat reptielen. Op de acropolis van sparta zat een hagedis met een mooie rode kop. Met name in de lager gelegen delen van Athene stikt het van de landschildpadden. Die zitten te zonnen tussen de oude stenen. In de vijvers van het park zwommen waterschildpadjes. In Messene hoorden we in het theater kikkers luid kwaken, hoewel ze zich niet echt lieten zien. Wat we daar wel zagen waren wolken met krekels die rondsprongen bij iedere stap die je zette.

Het weer

Het weer is over het algemeen goed; de zon schijnt en het is een graad of 25 – 30. We zijn wel al snel in het stadium dat we zo veel mogelijk de schaduw opzoeken. En op van die open opgravingsterreinen valt dat niet altijd mee.

's Morgens waait het flink (Loutraki, Tolo), maar in de loop van de ochtend neemt die wind weer af. De dunne wolken die we 's morgens ook wel aantreffen lossen dan ook meteen op.

Maar 6 en 7 mei is het weer toch ineens anders. De wind is 's middags op zee nog steeds stevig. En 's nachts draait hij en hij wakkert aan. De wind waait allerlei kledingstukken die op het balkon te drogen hangen keihard weg. Gelukkig hadden wij niets in de gevarenzone. Maar wij hadden wel last van het gieren van de wind zelf en van het klapperen van een antenne of zo iets. En aan het eind van de ochtend begint het te regenen. Gelukkig zitten we die dag veel in de bus. Maar we hebben de tempel van Athene gezien van onder onze paraplu's, en de picknick bij Episcopi bestaat uit een broodje onder een boom die de meeste nattigheid nog wel tegen houdt.

In Mystras is het te koud om op een terrasje te zitten zodra de zon achter de bergen zakt. Maar aan het eind van de rit is het in Athene warm genoeg om buiten te eten en nog eens rustig met blote armen een avondwandelingetje te maken. De laatste dag is het overdag zelfs een graad of 30.

Pausanias

In de 2^e eeuw na Chr. heeft de Romeinse schrijver Pausanias uitgebreid rondgereisd door Griekenland. Hij heeft in detail beschreven wat hij zag. Niet zozeer het dagelijks leven natuurlijk, maar wel de indrukwekkende gebouwen van heiligdommen en dergelijke.

De boeken van Pausanias vertellen ons bijvoorbeeld dat in een tempel een beeld stond van een zittende Poseidon. Op basis daarvan heeft men het beeld in het museum van Isthmia kunnen duiden. Pausanias beschrijft ook de fontein van Preiene in Korinthe. Maar zo ziet hij er niet meer uit.

Grieks orthodoxe kerken

De Grieks orthodoxe kerk gaat veel systematischer om met afbeeldingen en verhalen dan de westerse kerk. Zo hebben afbeeldingen een vaste plaats in de kerk. Bijvoorbeeld:

- De kymesis (overlijden) van Maria staat altijd boven de entree deur.
- Degene aan wie de kerk is gewijd is afgebeeld op het tweede ikoon naar links, gezien vanuit het midden van de iconostase.
- De barmhartige Samaritaanse vrouw hebben ze een naam gegeven (Forteina).

Langs de wanden van het koor staan heiligen keurig op een rijtje, zoals eigenlijk altijd in een Grieks orthodoxe kerk.. Degenen die het belangrijkste zijn het dicht bij de iconostase, en dan loopt het door naar het tweede garnituur, afhankelijk van de hoeveelheid ruimte die ze hebben. Onder deze heiligen bevinden zich onder andere Sint Nicholaas en Demetrios; dat zijn beschermheiligen van Griekenland. Demetrios is een man op een rood paard. Zijn tegenhanger is Georgios (oftwel Sint Joris), die een rode mantel draagt maar op een wit paard zit. Er zit ook een stel heiligen bij die ik eigenlijk uit de westerse kerk niet ken.

Theodorus komt voor in twee versies: Theodorus als eenvoudige rekrut, wat hij oorspronkelijk was. En Theodorus als generaal; deze promotie kreeg hij van de kerk, die vond dat zo'n belangrijke heilige toch niet een eenvoudige soldaat geweest kon zijn.

Latijnen in Griekenland

In de tijd van de kruistochten verdeelde de Latijnen het territorium van het Byzantijnse rijk en de Saracenen onder elkaar. In principe zaten er overal koninkjes. Maar in praktijk hadden die niet altijd ook echt de touwtjes in handen in die landen.

Villehardouin heeft geprobeerd om de Peleponnesos daadwerkelijk onder Latijns bestuur te krijgen. Hij begon in Monemvasia , aan de kust. Vervolgens stichtte hij Mystras als machtscentrum. In beide plaatsen bouwde hij burchten, waar latere heersers gewoon verder aan bouwden.

Deze heerschappij heeft echter niet lang stand gehouden: tien jaar later werden ze in de pan gehakt door de Byzantijnen. Villehardouin werd gevangen genomen en hij moest de drie M'en afstaan: Monemvasia, Mystras, en *.

De Venetianen kozen een andere benadering. Ze probeerden niet het hele land te onderwerpen. Maar ze vestigden handelsposten aan de kusten. Op deze manier hebben ze veel langer contact gehad met de Peloponnesos en ook aardig wat invloed uitgeoefend.

De Latijnen noemden de Peloponnesos Morea, naar de moerbeibomen die hier overal staan. Deze naam komen we tegen op de oude kaarten in het Neokastro. De Latijnse invloed is nog aanwezig in de namen van de eilanden en baaien aan de zuidkust. Het eiland Sapienza, de golf van Navarino worden nu gespeld als Σαπιενζα, maar het is nog steeds aardig italiaans.

Steden

Eigenlijk zijn de moderne Griekse steden opvallend lelijk. We zijn door het centrum gereden van Sparta, Kalamata, Patras en Athene. Maar daar is geen mooi oud centrum, en ook geen interessante moderne architectuur. De gebouwen zijn allemaal vrij nieuw, utilitair en een beetje sjofel.

De kleine stadjes zijn beter. Het stadje Monemvasia ziet er aardig uit, maar dat is dan ook wel erg nadrukkelijk pittoresk. Pylos is ook leuk, dus het is niet helemaal hopeloos.

Bus

We reizen in luxe, want we hebben met zijn veertien een grote bus met chauffeur. Die heet Kostas Zo hebben we alle gelegenheid om breeduit bij het raam te zitten. Dat is fijn, want we

hebben 1500 à 1600 km gereden. En de grote flessen water en zo in de bus achter te laten wanneer we gaan wandelen.

Zo'n bus is wel groot. Het is maar goed dat Kostas een goede chauffeur, is want het valt niet mee op de bergweggetjes vol haarspeldbochten. En in steden zoals Pylos wringt de bus zich met moeite door de smalle straatjes en langs geparkeerde auto's. Dat levert wel altijd leuk inzicht in de Griekse volksaard: toeteren, mannetjes die zich ermee beginnen te bemoeien. En stijfkoppigheid, want iedereen wil voorrang.

We begrijpen niet zo goed wat de voorrangsregels zijn; we zien bij Pylos een vrachtauto achteruit moeilijk doen om ons door te laten, terwijl wij eigenlijk meer ruimte hebben. Maar soms is het wel duidelijk: stijgend verkeer heeft voorrang boven dalend verkeer. Als het gaat over weghelften is links en rechts is in ieder geval minder belangrijk dan binnenbocht of buitenbocht. Wij moeten de buitenbocht nemen met de grote bus; de kleinere auto's die ons tegemoet komen pakken maar de andere weghelft.

Grieks

Net als andere talen heeft Grieks allerlei leenwoorden. Maar omdat ze een ander alfabet hebben, krijg je erg interessante effecten. Vooral omdat ze hun alfabet niet gebruiken zoals wij het vroeger op school over het klassieke Grieks geleerd hebben. Zo is de β verworden tot een w. Voor de b-klank moesten ze dan natuurlijk wat anders verzinnen; daarvoor gebruiken ze μπ

We zijn de volgende juweeltjes onderweg tegengekomen:

Requiem =- ρεκβιεμ

Coffee break = κοφι μπρεικ

Beton = μπετον

Bambi = Μπαμπι

Harry Potter =Χαρι Ποτερ

Sandwich = σαντουίτς

Whisky = ουίσκυ